

STAMBOGSSTUDIER

MED FORSKNINGSOVERSIGT, TILBAGEBLIK OG AJOURFØRING

AF

VELLO HELK

I moderne sprogbrug hører begrebet „stambog“ nærmest hjemme inden for husdyrbrug eller kan betegne en liste over en militær afdelings personel. I tidligere tider dækkede denne benævnelse over små bøger, hvor man under rejser samlede venners og bekendtes indførsler. Skikken synes at høre sammen med den åndelige fornyelse efter reformationen, med udgangspunkt i Wittenberg. Der kendes en række andre betegnelser, hvoraf „album amicorum“ er den mest anvendte. I det 17. århundrede bruges også ordet „philotheca“, i det 18. århundrede møder vi betegnelsen „Denkmal der Freundschaft“ eller lignende.¹

Fra begyndelsesperioden kendes adskillige stambogslignende indførsler i adelige bønnebøger og visesamlinger.² Der findes også indførsler, skrevet på indersiderne af bøgernes for- og bagpermer, og undertiden er bøgerne blevet forsynet med et tilbundet hvidt ark til dette formål. Fremkomsten af emblembøgerne hører sammen med stambogsskikkens udvikling. Det førte til fortrykte stambøger, som var i brug ved skikkens første glansperiode i slutningen af 1500- og begyndelsen af 1600-tallet.

Stambøgernes forskningsmæssige betydning, især som en halvlit-terær international kildegruppe med overvejende kulturhistoriske aspekter, har i de sidste årtier vundet en stadig større anerkendelse.

¹ En kort oversigt over stambogsskikken, se Åke Davidsson, *De libris amicorum. Några anteckningar til „stambokens“ historia, Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala, Årsbok 1991-1992*, s. 5-31.

² Sml. Erik Kroman, *Hvem har skrevet Hjertebogen, Edda XXI, 1924*, s. 197-206; samme, *Eine adelige Liederhandschrift vom Hofe Friedrichs II, Acta Philologica Scandinavica VI, 1931-32*, s. 215-288.

Titelblad til apoteker Jacob Helms stambog (Ms. micro 3173).

Bedømmelsen af disse små bøger, der fra midten af det 16. århundrede indtil i begyndelsen af det 19. århundrede var mange studerendes faste rejse ledsagere, har skiftet i tidernes løb. Man begyndte at interessere sig for dem som samleobjekter i begyndelsen af det 18. århundrede, da deres første storhedsperiode var ved at være forbi. Samlere lagde størst vægt på autograferne. Her må man skelne mellem pietetsfulde samlere, der lagde hovedvægten på at bevare komplette stambøger, som f.eks. C. F. Temler, hvis samling er hjørnestenen i Det kgl. Bibliotek, og mere autografmindede Liebhave, som f.eks. O.H. Møller, der undertiden klippede blade med kendte folks autografer ud og sendte dem til eventuelle interesserede.³

Andre samlere splittede simpelthen de erhvervede stambøger ad, virkede som storstilede stambogsslagtere, der som regel gik efter våben-tegninger og berømte folks autografer; de mindre kendtes indførsler kunne risikere at blive kasseret. Når man ser bort fra enkelte blade i

³ I stambøgerne fra hans samling i Det kgl. Bibliotek mangler der adskillige sider, og i Bregentved-arkivet findes der to stambogsblade med indførsler af medlemmer af Moltke-familien, fjernet fra Christian Fabricius' stambog, som i sin tid ejedes af O.H. Møller, men nu er tabt.

autografsamlinger, så har Det kgl. Bibliotek fem sådanne samlinger af stambogsblade fra mindst 70 forskellige stambøger. Tilsvarende større samlinger findes bl.a. i Hamburg, Hannover, Oldenburg og Stuttgart. Et forsøg på at rekonstruere de oprindelige stambøger i den kæmpe-mæssige samling af stambogsblade i *Württembergische Landesbibliothek* i Stuttgart, grupperet efter stænder og ordnet alfabetisk, er resulteret i, at der er fundet indførsler fra 277 stambøger.⁴ En tilsvarende rekonstruktion ville også forlene Det kgl. Biblioteks samlinger af stambogsblade med større værdi, give dem en sammenhæng og et andet, nemlig det oprindelige, indhold.

Som nævnt havde stambøgerne to glansperioder: den første sidst i 1500- og i begyndelsen af 1600-tallet og den anden i sidste halvdel af 1700-tallet. Skikken opstod og dyrkedes med stor intensitet i tysksprogede lande, men havde afsmittende virkning i hele Europa, først og fremmest gennem fremmede studenter, der studerede ved tyske universiteter. Der er formentlig kun bevaret en forholdsvis ringe del af disse små bøger. Det lader sig konstatere ved hjælp af Frederik Stouds rejseberetning, hvor han har indført næsten alle de sentenser, han har skrevet i andres stambøger, at fra slutningen af 1700-tallet må 3/4-4/5 af stambøgerne være gået tabt.⁵ Fra den tidligere periode er tabet sikkert ikke mindre, navnlig fra tiden før man begyndte at betragte dem som samleobjekter.

For Danmarks vedkommende kan noteres, at skikken i den første periode tilsyneladende ikke fandt udbredelse blandt studenterne ved Københavns Universitet. En stambog blev som regel anlagt ved udrejsen – med indførsler af lærere og andre fremtrædende personer, ikke af studiefæller. Dette indikerer et af stambogens formål: at udgøre et anbefalingsdokument, der skulle åbne døre i udlandet, så man blev taget vel imod af tilsvarende kredse ved udenlandske universiteter, hvor dog også studiekammerater, både landsmænd og fremmede, var velkomne til at skrive i bogen. Desuden var den naturligvis et erindringsalbum til senere tider. I slutningen af 1700-tallet føres enkelte stambøger også ved Københavns Universitet, men skikken synes ikke her at have fundet den samme udstrakte udbredelse som i tyske universitetsbyer.

⁴ Die Autographensammlung des Stuttgarter Konsistorialdirektors Friedrich Wilhelm Frommann (1707-1787), beschrieben von Ingeborg Kreckler, *Die Handschriften der Württembergischen Landesbibliothek Stuttgart*, Sonderreihe II Band, Wiesbaden 1992.

⁵ Vello Helk, På sporet efter tabte stambøger, *Plov og pen. Festskrift til Svend Gissel 4. januar 1991*, s. 67.

Stambogsskikken er forevigtet i en disputats, som blev trykt i Königsberg 1712. Her behandles stambøgernes oprindelse og udbredelse, formål og indhold, men navnlig deres brug og misbrug. Man kan se, at denne disputats er blevet til i en periode, da skikken var på retur. Den afsluttes med et kapitel, som indeholder megen kritik af skikken, og her kan man muligvis finde visse årsager til dens ebbe. Stambogsskikken blev nemlig overtaget af andre, og den største misbrug ser forfatteren i, at „Vaganten, Landstreicher, faule Hummeln und Schmarotzer haben auch gemeiniglich Stamm-Bücher, aber wozu?“⁶ Disse folk brugte stambøger til at tigge penge med og bragte skikken i miskredit.

I politiforordninger fra anden halvdel af 1600-tallet møder vi forbud mod omløben med stambøger, så denne uskik må have været udbredt. Her var også glidende overgange: der fandtes fattige studenter, der var afhængige af økonomisk hjælp. Desuden var der adskillige trosflygtninge, som regel protestantiske teologer, der var blevet landsforvist af deres katolske landsherrer eller måtte flygte fra krigen. Det kgl. Bibliotek har enkelte stambøger af denne kategori, således Paul Häberleins fra Pfalz, der i slutningen af 1500-tallet studerede i Wittenberg og Jena og derefter virkede som præst, men under Trediveårskrigen blev tvunget i landflygtighed og i begyndelsen af 1630'erne med sin stambog besøgte sine embedsbrødre og andre i Nordtyskland. En anden flygtet eller afsat præst ved navn Michael Christophori – antagelig fra Pommern – hjemsøgte 1652–54 fortrinsvis præstegårde i Danmark og Nordtyskland. Til sidst kan nævnes Hans Gentzmer, afsat præst fra Tandslet på Als, der 1669–82 rejste rundt og tiggede almisse med sin bog, hovedsagelig på Fyn, men også andre steder i Danmark. Hans bog indeholder ofte oplysninger om beløbenes størrelse.

De fleste af disse tiggerstambøger er sikkert gået til grunde med deres ejere. At disse tre eksempler har overlevet, skyldes antagelig den omstændighed, at deres ejere var teologer. Gentzmers bog er i øvrigt havnet hos en skolelærer i Nykøbing F. og er senere benyttet som optegnelsesbog.

Da man 1727 publicerede en nyttig vejledning for akademiske rejssende, bemærkes kort, at stambøgerne ikke længere var i brug. Derfor

⁶ Michael Lilienthal, *Schediasma critico-literarium de philotecis varioque earundem usu et abusu, vulgo von Stamm-Büchern* (genoptryk Wittenberg 1740 og i *Wolfenbütteler Forschungen* 11, 1981, s. 239–298).

anbefaledes rejsende at udarbejde en liste over fornemme bekendtskaber og rejsevenner.⁷

Det var også i denne periode, man begyndte at samle på dem som rariteter. Nogle af Det kgl. Biblioteks samlinger af stambogsblade stammer netop fra begyndelsen af 1700-tallet, således sikkert den anonyme Merseburg-samling, hvis nyeste indførsel er fra 1693 og desuden Michael Richeys (1678-1761) og Johann Friedrich Noodts (1705-56) samlinger af stambogsblade. O.H. Møller begyndte også at samle før århundredskiftet. Af andre slesvig-holstenske samlere kan nævnes Johann Melchior Krafft (1675-1751).

Af betydelige samlere i Tyskland kan nævnes Zacharias Konrad Uffenbach (1683-1734), hvis samling blev videreført af den hamburgske lærde Johann Christoph Wolff (1683-1739) og dennes broder Johann Christian Wolff (1689-1770) – nu i Staats- und Universitätsbibliothek i Hamburg.⁸ Samlingen af stambogsblade i Oldenburg synes at gå tilbage til professor Friedrich Mentz (1673-1749) i Leipzig.⁹ Den store autografsamling i Stuttgart, hvori indgår mange opsplittede stambøger, er anlagt af konsistorialdirektør Friedrich Wilhelm Frommann (1707-1787).¹⁰

Mens disse samlere har koncentreret sig om autografer og derfor virket som stambogsslagtere, har andre ved at bevare stambøgerne intakte skabt et bedre grundlag for udforskningen af disse kilder. Her kan nævnes Christian Ulrich Wagner fra Ulm, senere suppleret af hans familie, i alt 275 bøger, som 1805 blev erhvervet af hertug Karl August af Weimar, hvor samlingen siden er blevet yderligere suppleret, så den nu indeholder ca. 600 numre.¹¹ Den største stambogssamling i Tysk-

⁷ Wolf Bernhard von Tschirnhaus, *Getreuer Hofmeister auf Academien und Reisen*, hrsg. v. Ehrenfried Walther von Tschirnhaus, Hannover 1727, s. 127.

⁸ *Suppelles epistolica Uffenbachii et Wolfiorum. Katalog der Uffenbach-Wolfschen Briefsammlung*, herausgegeben und bearbeitet von Nilüfer Krüger (Katalog der Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg, Bd. VIII). Hamburg 1978.

⁹ *Findbuch zur Stammbuchsammlung 16.-18. Jh. mit biographischen Nachweisen*, bearbeitet von Harald Schieckel (Veröffentlichungen der Niedersächsischen Archivverwaltung. Inventare und kleinere Schriften des Staatsarchivs in Oldenburg Heft 28). Oldenburg 1986.

¹⁰ Se ovf. note 4.

¹¹ Hans Henning, Die Weimarer Stammbuchsammlung in der Zentralbibliothek der deutschen Klassik, *Wolfenbütteler Forschungen* 11, 1981, s.37-63.

Den Mand, hvis Haand saa dette skrevet,
 loorkænt, siger man, at blive brændt;
 Den lidt af Wendel. Paul blev kendt.
 At præffe saa, for hvad saa det end var.
 Er saa det brændt? spørge vil;
 Høj, Gud, & Ved, en adal Væl,
 End Linn i sine gamle kendt;
 Spørge vil, om saa for Dem er brændt?
 Kiøbenhavn den 6. October 1796.

Til Frøindring af
 P. A. Heiberg

P.A. Heibergs stærkt følelsesladede-polemiske indførel til Sophie Dorothea Thalbitzer, København 6. okt. 1796. Den begynder: „Den Mand, hvis Haand har dette skrevet, Fortiente, siger man, at blive brændt“ (Ms. micro 3186).

land blev imidlertid grundlagt af den jødiske samler Albert Linel (1833–1916). Denne samling blev efter Linels død arvet af hans hjemby Frankfurt a.M., hvor de næsten 700 stambøger nu kan benyttes i Museum für Kunsthandwerk.¹²

Alle disse samlinger har mest personalthistorisk interesse – først og fremmest som autografer. Måske har denne samlerinteresse haft betydning for den renaissance, skikken fik i slutningen af det 18. århundrede? I de trykte håndskriftkataloger møder vi fra denne periode stadig oftere stambøger, undertiden som en gruppe for sig. En egentlig videnskabelig udnyttelse af stambøgerne begynder først i det 19. århundrede, måske atter i forbindelse med den ny nedgangsperiode, som forvandlede de internationale rejsestambøger til lokale poesibøger. Man begyndte at interessere sig for flere aspekter af stambøgernes indhold. I 1859 blev stambogssamlingen i Königsberg præsenteret med

¹² Erlesen, gestiftet. Die Stiftung der Gebrüder Linel in der Buchkunst- und Graphiksammlung des Museums für Kunsthandwerk, Frankfurt a. M. 1991 (især s. 118–172).

særligt henblik på de lærde, der havde skrevet i bøgerne.¹³ Der blev publiceret oversigter over en række stambøger, men interessen var endnu overvejende adelsgenealogisk.¹⁴

I 1893 kom Robert og Richard Keils grundlæggende oversigt over tyske stambøger fra det 16. til 19. århundrede.¹⁵ Dette arbejde var baseret på den store samling i Weimar. Der bringes mange eksempler på stambøgernes tankegods – fra alle stænder og egne. Her fik stambøgerne en bred behandling, dog koncentreret omkring det studentehistoriske.

Den internationale udforskning af denne kildegruppe tog herefter fat. Der publiceredes mange artikler om enkelte stambøger og desuden nogle oversigtsartikler, også nyttige hjælpemidler som f.eks. om forkortelser af stambogssentenser.¹⁶

I 1910 forsøgte Max Rosenheim i en oversigtsartikel at give en videnskabelig behandling af stambogsskikkens opståen og udvikling.¹⁷ Han baserede sine iagttagelser hovedsagelig på håndskrifterne i British Museum, som 1848–53 havde erhvervet en stor samling fra Nürnberg (326 numre), ejet af præsten i Poppenreuth Erhard Christoph Bezzel (1727–1801).¹⁸

Blandt de betydeligste stambogssamlere i 1800-tallet var Friedrich Warnecke i Berlin. Han præsenterede gerne sine erhvervelser, og mange af hans stambøger er omtalt i samtidens tidsskrifter, især i

¹³ Cosack, Zur Gelehrten-Charakteristik des 17. Jahrhunderts, *Deutsche Zeitschrift für christliche Wissenschaft und christliches Leben*, N.F. 2, 1859, s. 378–382, 389–391, 396–398.

¹⁴ A. M. Hildebrandt udgav 1874 *Stambuch-Blätter des norddeutschen Adels* (2. udg. 1884), med udvalgte adelsindførsler fra forskellige samlinger, gengivet i helhed og betegnet som „Ein Beitrag zur Adels- und Culturgeschichte“ (enkelte danske adelige er med, bl.a. Ahlefeldt, Barnekow, Brockenhuus, Dresselberg, Holck, Rantzau o.a.).

¹⁵ Robert & Richard Keil, *Die deutschen Stambücher des sechzehnten bis neunzehnten Jahrhunderts. Ernst und Scherz, Weisheit und Schwank in Original-Mittheilungen zur deutschen Kultur-Geschichte*. Berlin 1893.

¹⁶ Bernhard Ragotzky, Sinnsprüche aus Stambüchern von 1550–1650, *Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde* 27, 1899, s. 388–429. Et forsøg på en bibliografi over stambogslitteratur findes hos Hugo Schünemann, *Stambücher, Schriftumsberichte zur Genealogie und zu ihren Nachbargebieten*, Bd. II:3, Neustadt a.d. Aisch 1965.

¹⁷ Max Rosenheim, The Album Amicorum, *Archaologia* 62, 1910, s. 251–308.

¹⁸ Karlheinz Goldmann, Der Poppenreuther Pfarrer Erhard Christoph Bezzel und seine Stambüchersammlung, *Mitteilungen des Vereins für die Geschichte der Stadt Nürnberg*, 1956.

adelsgenealogiske og heraldiske. Efter hans død blev stambøgerne solgt på auktion 1911 og spredt for alle vinde. Det fint udstyrede, illustrerede katalog med udførlige beskrivelser er desværre for flere stambøgers vedkommende forblevet den eneste kilde om deres eksistens.¹⁹

I Danmark møder vi fra slutningen af 1700-tallet stambogsvers i forskellige litterære publikationer. Litteraten J.K. Blok Tøxen (1776–1848), kendt for sit frimodige og oppositionelle virke, udgav 1845 sine 111 stambogsblade fra Kiel og København 1796–1842.²⁰

Kirke- og universitetshistorikeren Holger Frederik Rørdam var blandt de første herhjemme, der erkendte stambøgernes kildemæssige betydning til udforskning af lærdomshistorien. Han benyttede i sine talrige afhandlinger i „Kirkehistoriske Samlinger“ ofte stambøger, og blandt hans efterladte papirer findes adskillige tilsvarende excerpter af Det kgl. Biblioteks håndskrifter. Han begyndte med Morten Knudsens stambog fra 1568–87,²¹ og blandt hans sidste benyttelse af stambogstoffet er artiklen om Wolf Frederik Engelbreths stambog 1791–97.²²

I øvrigt havde man mest øje for enkelte kendte folks stambøger og indførsler. D.H. Wulff benyttede P. A. Heibergs stambog,²³ og Ludvig Daae skrev om Knud Lyhne Rahbeks stambog.²⁴ Personalhistorikeren Louis Bobé præsenterede 1890 i et tysk tidsskrift en af de mindre betydningsfulde tyske stambøger i Det kgl. Biblioteks samlinger.²⁵

Han var blandt de flittigste benyttede af stambøgernes kildemateriale. Blandt hans andre publikationer kan fremhæves en kort oversigt over C.F. Templers samling i Det kgl. Bibliotek, publiceret 1893,²⁶ samme år, da der i Tyskland blev offentliggjort et uddrag af Jens Baggesens stambog.²⁷ Bobé fortsatte med at informere om tyske stambøger i Det

¹⁹ A. Hildebrandt, *Stambücher-Sammlung Friedrich Warnecke, Berlin, Versteigerung 2. Mai 1911*, Leipzig: C.G. Boerner.

²⁰ Se tillige Th.O. Achelis i *Zeitschrift der niederdeutschen Familienkunde*, 40. Jg. 1965, s. 159–166.

²¹ Ny KS III, 1864–66, s. 659–666.

²² KS 5:V, 1909–11, s. 260–274.

²³ *Danske Samlinger* II, 1866–67, s.93.

²⁴ *Museum* II, 1895, s. 177–196.

²⁵ *Stambüchlein Elisabeth von Schwarzhoffers in Stettin. Anno 1611–1634*, *Der Deutsche Herold* 1890, s. 77–78.

²⁶ *Der Deutsche Herold*, 1893, s. 5–6.

²⁷ Th. v. Baggesen & E. Grupe, *Blätter aus dem Stammbuch Jens Baggesens 1787–97*, Marburg 1893.

kgl. Bibliotek. Blandt de øvrige må nævnes artiklen om maleren og kobberstikkeren Jacob Rieters stambog, især fra ejerens skoletid på Karlsschule i Stuttgart 1781–82, med mange silhouetter af skolekammeraterne.²⁸

I denne periode publiceredes også to norske stambøger. Daniel Thrap offentliggjorde pietisten Jean Rennords stambog 1734–36,²⁹ og Chr. Delgobe præsten Christian Wilberg Schulzes stambog 1739–48.³⁰ Begge håndskrifter var dengang – og er måske stadigvæk – i privateje.

Den historiske forfatter Emil Madsen inddrog i en oversigt 1919 flere stambøger fra Det kgl. Biblioteks samlinger og nævnte også dem i Karen Brahes Bibliotek. Han koncentrerede sig om damestambøger, som kan have karakter af bønnebøger.³¹

Lærdomshistorikeren Bjørn Kornerup fortsatte H.Fr. Rørdams stambogsforskningstradition. I sin disputats 1928 om biskop Hans Poulsen Resen benyttede han dennes stambog.³² Senere skrev han udførligt om stambøgerne efter Hans Poulsen Næstved 1630–36³³ og Jens Poulsen Winding 1628–35.³⁴

I øvrigt har interessen mest samlet sig om enkelte stambøger, publiceret som et biprodukt af forskning, enten af lærdomshistorisk art, som f.eks. Axel Garboes artikel af 1920 om Ole Worms stambog,³⁵ hvortil slutter sig H.D. Schepelerns gennemgang 1961 af Ole Worms anden stambog,³⁶ eller på grund af det personalhistoriske indhold, hvilket navnlig gjaldt de nyere stambøger, som var ført i Danmark.³⁷ Et fremherskende aspekt er det kulturhistoriske, som spiller en stor rolle ved næsten alle stambogsartikler. Et eksempel på en beskrivelse af kvindehistorisk islæt er Else Moltkes gennemgang af stambogsblade, som hendes tipoldemoder, grevinde Amélie Münster-Meinhövel, f. Ompteda, havde samlet sidst i det 18. århundrede.³⁸ Af andre bemærkelses-

²⁸ *Westermanns illustrierte deutsche Monatshefte*, Bd. 89, 1905, s. 175–178.

²⁹ KS 3:I, 1874–77, s. 370–387.

³⁰ PT 2:V, 1890, s. 193–197.

³¹ *Vor Fortid* III, 1919, 366 ff.

³² Bjørn Kornerup, *Biskop Hans Poulsen Resen* I, 1928, s. 88–113.

³³ KS 7:II, 1954–56, s. 14–22.

³⁴ Bjørn Kornerup, *Lector theologiae Jens Poulsen Windings Vita*, 1957, s. 59–62.

³⁵ *Ex Bibliotheca Universitatis Hafniensis*, 1920, s. 183–187.

³⁶ *Kultur minder*, ny række V, 1961, s. 19–54.

³⁷ F.eks. Karen Johanne Hornemanns stambog 1786–98, se Leo Andersen i: *Nakskov Samfundets Aarsskrift* II 1944, s. 57–61; III, 1945, s. 56–64.

³⁸ Else Moltke, *Gamle stambogsblade, Juleroser* 1932.

værdige artikler kan nævnes Ejnar Thomsens beskrivelse af litteraten Peder Horrebow Hastes stambog 1793-1818,³⁹ Jan Neiiendams gennemgang af skuespilleren Frederik Schwarz' stambog 1793-1820,⁴⁰ og Else Kornerups artikel om sognepræst Wilhelm Fabricius' stambog 1792-98.⁴¹

Museumsinspektør Jørgen Slettebo publicerede 1961 en udmærket oversigt over stambogsskikken med beskrivelse af enkelte stambøger på Sønderborg Museum,⁴² men hans arbejde er koncentreret om nyere stambøger – kun en af de beskrevne stambøger er fra tiden før 1800. Mere udførlig er den gennemgang af adskillige stambøger fra 1700-tallet på Flensborg Museum, som Ellen Redlefsen publicerede i 1969.⁴³

Min egen interesse for stambøger var i begyndelsen periferisk, som et supplement til forskning om modreformationen i Danmark. Fundet af jesuitereleven Jacob Falsters stambog i Trier forstærkede interessen for stambøger som en speciel kildegren, der går på tværs af landegrænserne og kan indeholde overraskende oplysninger.⁴⁴ Mit hovedstudieobjekt blev Det kgl. Biblioteks store samling, som er behandlet i *Fund og Forskning* 1974-80 (samlet særtryk 1980).

Det viste sig, at interessen for stambøger også var levende i andre lande. I Sverige publicerede Åke Davidsson 1968 oversigten over stambøger i Lund,⁴⁵ året efter suppleret med en tilsvarende oversigt over stambøger i Linköping.⁴⁶ I 1971 kom hans gennemgang af stambøger i Göteborg.⁴⁷

I 1980 fik Davidsson følgeskab af Hans Sallander, der publicerede en oversigt over stambøger i Skara.⁴⁸ Alle disse fire samlinger er dog forholdsvis små i sammenligning med dem i Uppsala og Stockholm, som stadig venter på at blive behandlet.

³⁹ *Kulturminde*, 1939, s. 137-168.

⁴⁰ *Danske Museer* IV, 1953-54, s. 47-54.

⁴¹ *Frederiksberg gennem Tiderne* XI, 1966, s. 69-101.

⁴² *Arv og eje* X, 1961, s. 70-97.

⁴³ *Die Heimat* 76, 1969, s. 258-265.

⁴⁴ *PT* 15:1, 1966, s. 33-50.

⁴⁵ *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* LV, 1968, s. 33-58.

⁴⁶ *Kungl. Vetenskapssamhällets i Uppsala Årsbok* 13, 1969.

⁴⁷ *Till vänskapens lov, Acta Bibliothecae Universitatis Gothoburgensis* XII, 1971.

⁴⁸ *Acta Bibliothecae Scarensis*, Vol. I, 1980.

Et indblik i British Museums samlinger gav i 1971 Margaret Nickson.⁴⁹ I stambøgernes oprindelsesland Tyskland publicerede Arthur Fiedler 1960 en kort oversigt over skikkens udvikling med eksempler hovedsagelig fra Leipzig.⁵⁰ I 1971 publicerede Gertrud Angermann en meget grundig undersøgelse, men hun behandler næsten udelukkende stambøger og poesibøger fra Minden-Ravensberg-området, med overvægt på sidstnævnte genre: af 127 benyttede stambøger er den ældste fra 1712 og kun 10 påbegyndt før 1800. Derfor bliver det overvejende et bidrag til den lokale folkemindevidenskab.⁵¹ På europæisk plan blev problemet taget op 1974 af Jörg-Ulrich Fechner, der også kom til at stå for et symposium, som løb af stabelen 1978 i Wolfenbüttel. Her samledes stambogforskere fra Tyskland, Skandinavien, Holland, England, Polen og USA for at forelægge eksempler på deres forskningsresultater og drøfte fælles problemer, herunder registreringsprincipper for stambøger. Symposiets indlæg blev publiceret 1981.⁵²

I Tyskland forelå den første specielle oversigt 1981 og kom fra Nürnberg, som har flere store stambogssamlinger. Dens forfatter Karlheinz Goldmann har registreret 1715 stambøger med Nürnberger-Altdorf-ejere eller -indførslere.⁵³

Der fulgte et pusterum med drøftelser og forberedelser. Det drejer sig om et internationalt arbejdsområde, hvor udviklingen tager sin tid. Ved 1978-symposiet havde man drøftet muligheder for en edb-registrering af stambøger. Dette arbejde blev nu påbegyndt af Wolfgang Klose i Karlsruhe. Han søgte kontakt med andre stambogforskere i Europa og satte som sit mål at udforske og behandle de ældste stam-

⁴⁹ *Early Autograph Albums in the British Museum*, London 1971.

⁵⁰ Arthur Fiedler, Vom Stammbuch zum Poesiealbum. Eine volkscundliche Studie, *Kleine Beiträge zur Volkskunsthochschule*, herausgegeben vom Institut für Volkskunsthochschule beim Zentralhaus für Volkskunst Leipzig, Heft 7. Weimar 1960.

⁵¹ Gertrud Angermann, Stammbücher und Poesiealben als Spiegel ihrer Zeit, *Schriften der Volkscundlichen Kommission des Landschaftsverbandes Westfalen-Lippe*, Bd. 20, Münster 1971. Af den nyere litteratur om poesibøger kan nævnes: Åse Enerstvedt, *Roser er røde... Minneboken fra 1790 til i dag*. Oslo 1987.

⁵² Stammbücher als kulturhistorische Quellen. Hrsg. von Jörg-Ulrich Fechner, *Wolfenbütteler Forschungen*, Bd. 11, München 1981.

⁵³ Karlheinz Goldmann, Nürnberger und Altdorfer Stammbücher aus vier Jahrhunderten. Ein Katalog, *Beiträge zur Geschichte und Kultur der Stadt Nürnberg*, Bd. 22. Nürnberg 1981.

bøger – frem til år 1600. De ældste stambøger var genstand for et symposium i Wolfenbüttel 1986, hvis indlæg blev publiceret 1989.⁵⁴

Klose registrerede og beskrev alle hidtil kendte stambøger fra 1500-tallet, herunder også fragmenter. Desuden registrerede han alle indførsler i de ældste stambøger til 1573. Dette arbejde viser de muligheder, edb-behandlingen byder på. Den endelige publikation består af en kronologisk fortegnelse, liste over stambogsejere, kodefortegnelse, litteraturliste, en fortegnelse over stambøgernes nuværende opvaringssteder og de trykte bøger, der tjente som stambøger. Der afsluttes med et alfabetisk navneregister over indførsler til 1573, en liste over indskrivernes hjemsteder, og endelig en tematisk oversigt over indførslernes indhold. Her kan man få et alsidigt billede af de ældste stambøger – et billede med overraskende mange variationer.⁵⁵

Flere tyske biblioteker og arkiver er blevet inspireret af den voksende interesse for stambøger og er gået i gang med at publicere indholdet af deres stambogssamlinger. I 1986 udgav statsarkivet i Oldenburg en detaljeret oversigt over en samling af ca. 3.000 stambogsblade og andre autografer. Ved nøjere registrering kunne man bestemme ca. 160 ejere. Udgaven indeholder oplysninger om indførslernes sted, dato, sprog og underskriver.⁵⁶ Ovenfor er allerede nævnt tilsvarende arbejder med at registrere autografsamlinger, som for en stor del består af stambogsblade, i Hamburg og Stuttgart.⁵⁷

Mange stambøger er mere eller mindre udførligt registreret i forskellige trykte kataloger. Germanisches Nationalmuseum i Nürnberg har taget fat på en katalog specielt for museets mange stambøger. I 1988 udgav Lotte Kurras den første del, som omfatter stambøger til 1750.⁵⁸ Her bliver hver enkelt stambog beskrevet og indførslerne registreret med navn, sted og dato. Fortsættelsen er udkommet 1994 .

⁵⁴ *Stammbücher des 16. Jahrhunderts, Wolfenbütteler Forschungen*, Bd. 42. Wiesbaden 1989.

⁵⁵ Wolfgang Klose, *Corpus Alborum Amicorum – CAAC. Beschreibendes Verzeichnis der Stammbücher des 16. Jahrhunderts, Hiersemanns bibliographische Handbücher*, Bd. 8. Stuttgart 1988.

⁵⁶ Se ovf. note 9.

⁵⁷ Se ovf. note 4 og 12.

⁵⁸ *Kataloge des Germanischen Nationalmuseums Nürnberg. Die Handschriften des Germanischen Nationalmuseums Nürnberg. 5. Bd. Die Stammbücher*. I., II. Teil. Beschrieben von Lotte Kurras. Wiesbaden 1988-94.

Stambogsindførsler er en besværlig og tidkrævende kilde. Men benyttet i rigtige sammenhænge kan de være værdifulde supplerende og nuancerende mosaiksten. Selv har jeg benyttet dem hovedsagelig ved min forskning om studierejser, idet disse hilsener som regel skrives ved afsked og derfor kan give et indtryk af opholdets længde. Desuden har adskillige, der ikke lod sig immatrikulere, skrevet stambogshilsener – sommetider de eneste vidnesbyrd om ophold i en universitetsby. I mine bøger om dansk-norske studierejser har jeg derfor tillige registreret de rejsendes stambogsindførsler.⁵⁹ Desuden har jeg brugt stambogsindførsler som en væsentlig supplerende kilde ved udarbejdelsen af et tillæg til Thomas Otto Achelis' slesvigske studentermatrikel.⁶⁰ For tiden arbejder jeg på en kommenteret fortegnelse over stambøger påbegyndt før 1800 med ejere fra Danmark, Norge, Island og Slesvig-Holsten, desuden fremmede stambøger, som har været i brug under ejernes rejser og ophold i dette område. Indtil nu har jeg registreret 854 stambøger, deraf godt 300 med udenlandske ejere.

For mindre områder kan det også komme på tale at publicere alle indførsler fra en bestemt periode. Et sådant forsøg er gjort i Finland, hvor Jussi Nuorteva – i øvrigt på grundlag af min samling af skandinaviske stambogsindførsler – publicerede alle finske indførsler frem til 1713.⁶¹ På lignende måde kunne man fx også publicere islandske indførsler.

⁵⁹ VELLO HELK, *Dansk-norske studierejser fra reformationen til enevælden 1536–1660*. Med en matrikel over studerende i udlandet, 1987; samme, *Dansk-norske studierejser 1661–1813, I-II*, 1991.

⁶⁰ Thomas Otto Achelis, *Matrikel der schleswigschen Studenten 1517–1864*. Nachträge und Berichtigungen von Vello Helk, *Schleswig-Holsteinische Gesellschaft für Familienforschung und Wappenkunde e.V. Kiel*, Sonderheft 4. Kiel 1991.

⁶¹ Jussi Nuorteva, *Suomalaiset muistokirjat ja muistokirjamerkinät ennen isoavihaa*, *Societas Historica Finlandiae. Historiallisia Tutkimuksia* 123. Helsinki 1983.

TILLÆG I

Nyerhvervelser til Det kgl. Bibliotek siden 1980
(originalstambøger) og tilføjelser

Stambogsblade kan gemme sig i andre håndskrifter eller autografsamlinger. I mellemtiden har jeg således i et våbenhåndskrift fundet nogle blade fra stambogen efter sognepræst i Løvestad (Skåne) *Asmund Tygesen* fra hans studietid i Marburg og Rostock 1589-95. I en nyere stambog findes et enkelt indklæbet blad fra Göttingen 1775, stilet til den senere generalpostdirektør *Frederik Hauch*. Desuden gemmer Palsbos autografsamling på flere blade af den senere rektor *Rasmus Sørensen* *Kisbyes* stambog, hovedsagelig fra hans studier i Leipzig og Göttingen 1778-79, men også fra hjemrejsen 1780. Hans rejseberetning er i øvrigt bevaret i Aalborg Katedralskoles bibliotek.

Af komplette originale stambøger har Det kgl. Bibliotek siden 1980 erhvervet 14, alle fra det 18. århundrede. Den ældste er ført af lægen *August Vilhelm Heilmann* fra Nordborg under hans studier i Halle og Leipzig med få indførsler, næsten alle af professorer, derunder Christian Thomasius og Christian Wolff. Stambogen afsluttes med enkelte navne fra hans virke som læge i Hamburg; senere praktiserede han i Århus.

Mere interessant er stambogen for juristen *Balthasar Christian Clausen*, der senere virkede som brygger i København. Den er påbegyndt med hans afsked fra Göttingen i 1755. Vi møder her en række af hans studiekammerater, bl.a. Frederik Christian von Haven og Per Forsskål, der senere satte livet til under deres udforskning af „det lykkelige Arabien“. Stambogen fulgte med ejeren til Leipzig og derpå på hans videre rejse over Strasbourg og Genève til Paris. Dertil kommer enkelte navne fra København 1766-67. Efter ejerens død 1789 er stambogen kommet til stud.jur., senere prokurator Gotthardt Albert Baadh, der har brugt den til at indføre nogle citater, digte og tegninger, hvilket senere er blevet fortsat af en af hans sønner.

Den næste stambog har tilhørt en *Høyer* fra Sønderjylland, antagelig den *Andreas Høyer*, der besøgte gymnasiet i Altona 1759-60. Den indeholder kun nogle få indførsler 1761-69 fra Haderslev og Nordtyskland, deriblandt af ejerens broder, præsten Johannes Høyer i Haderslev 1761. Stambogen er i det 19. århundrede blevet genbrugt af en familie i samme by.

Frederik Hammerich fra Flensborg begyndte en stambog under sine studier i Kiel 1777, og den blev fyldt op i Göttingen 1779-82. Derefter begyndte han på en ny stambog, som han benyttede på en rejse til Berlin, Jena, Leipzig og Wien sommeren 1782, og derefter i København, hvor han senere blev borgmester. Begge er rigtige venskabsstambøger; over halvdelen af de 265 indførsler er suppleret med silhouetter.

Georg Wilhelm Anton Salchow fra Rendsburg anlagde sin stambog ligeledes ved universitetet i Kiel 1777, hvorfra også de fleste indførsler stammer. Bogen er fortsat 1780 i Göttingen. Fra den senere tid er der kun få indførsler, de fleste fra København, hvor ejeren blev ansat, til 1789. Indholdet er meget ensartet, langt de fleste er studiefæller fra Slesvig-Holsten. Af illustrationer kan noteres et par tegninger fra Göttingen. Der er gode tilføjelser om indskrivernes senere skæbne.

Den senere amtmand *Gerhard Faye*, præstesøn fra Norge, har en meget righoldig „Stamme Bog“, påbegyndt under hans studier i København 1781, hvorfra de fleste indførsler stammer, og fortsat til 1802. Stambogen udmærker sig ved mange portrætsilhouetter. Blandt indskriverne findes adskillige digtere og skønånder, især fra ejerens litterære periode ved „Minerva“, således i 1785 både Jens Baggesen og Knud Lyhne Rahbek.

Gerhard Faye giftede sig i 1794 med *Karen Christine Stockfleth*, der året før havde anlagt en stambog. Den første indførsel er et stambogsvers af Knud Lyhne Rahbek, skrevet i Bakkehuset den 4. oktober 1793. Gerhard Faye hyldede sin muse den 1. maj 1794 med „Elegie til min elskte Kasse“ på 6 sider. De blev gift i december samme år. Der er ligeledes mange portrætsilhouetter. De fleste indførsler stammer fra familie- og vennekredsen, mange fra Nykøbing F. og omegn.

Ellen Cathrine Hornemann blev 1786 gift med sognepræst Morten Thomsen Bredsdorff. Hendes stambog blev anlagt i bryllupsåret og ført til hendes død 1827, med indførsler fra familie- og vennekredsen, hovedsagelig på Fyn, hvor ægtefællen var sognepræst i Vester Skerninge, men også fra København.

Kobberstikkeren *Gerhard Ludvig Lahde*, der stammede fra Bremen, har efterladt sig to stambøger, anlagt efter hans flytning til København 1787 (se Dyveke Helstedts afh. i denne årgang af F&F). Den første går fra 1789 til 1792, den anden fra 1794 til 1831. Begge indeholder næsten lige så mange tegninger som indførsler. Mange af hans danske kunstnerkolleger er repræsenteret, således 1791–92 Claus Detlef Fritzsche, Johannes Flint, Hans Hansen, Jes Bundsen, Hans Storch m.fl., næsten alle med tegninger. Den anden stambog har en større tidsmæssig og geografisk spredning, indeholder bl.a. mange familiemedlemmer fra Bremen 1794. Blandt de navnkundigste bidragydere er maleren Caspar David Friedrich med en tegning i København 1798.

Rasmus Andreas Eibe har ført sin stambog mest under sine teologistudier i København 1792–94. Indskrivere er overvejende hans studiekammerater. Senere er stambogen blevet benyttet nogle få gange på hans videre færd i Danmark, indtil han 1797 blev kapellan i Vigerslev-Veflinge.

Professor i moral og de skønne videnskaber i Sorø *Gottsche Hans Olsen* forlod 1794 Danmark for at overtage posten som konsul i Tunis. Adskillige stambogsblade ved hans afsked fra Sorø findes i akademiets manuskriptsamling. Hans i København marts samme år påbegyndte stambog indeholder mest afskedshilsener fra hans venner i København, men der er også nogle indførsler fra Sorø. Hans ophold i Tunis har ikke sat sig særlige spor i stambogen, bortset to indførsler, den sidste fra 1797.

Den sidste stambog før 1800 har tilhørt juristen *Erik Hammeleff*, med de fleste indførsler i tilknytning til hans udenlandsrejse 1796–99. Den er påbegyndt med talrige navne fra København i juni 1796 inden en rejse til Norge. Samme efterår drog Hammeleff til Kiel, hvor han i maj 1797 tog den juridiske doktorgrad. Derefter gik rejsen til Berlin, med ophold under vinteren 1797/98. I foråret 1798 rejste stambogsejeren videre, over Leipzig og Wien til Paris, hvorfra han vendte hjem i 1799. Derefter blev stambogen lagt til side og fungerede som mindebog, der blev taget frem ved specielle lejligheder, især når vennernes livsdata skulle føres ajour – frem til 1831.

Maleren Hans Hansen skrev 24. juni 1797 i Odense til Rasmus Andreas Eibe: „Adde parum parvo tandem comulatur een heel Hob. – Da jeg var midtvejs glemte jeg Latinen, derfor tyede jeg tilbage til Moder-Maalet. Min Meening var ellers denne: At ligesom jeg her, ved at legge den ene Streg til den anden, samlede et Udkast af et Huus, saaledes samler Mennesket lidt efter lidt de Kundskaber, som skal gjøre ham til en nyttig Borger. Kun deres rette Sammensettelse fører til det rigtige Maal. De kiender Videnskabernes møysommelige Bane; De nyde ogsaa deres tilfredsstillende Belønning!“ (NKS 1364-8°).

Bogen indeholder en række interessante indførsler, således en radering af Cathrine Marie Møller, en bondedatter, der blev medlem af Det kgl. Akademi for de skønne Kunster. I Leipzig mødte Hammeleff historikeren Laurids Engelstoft og filologen Børge Thorlacius, i Wien miniaturemaleren Christian Horneman. Ved afskeden fra Wien har den tyske forfatter Julius von Voss skrevet et humoristisk digt på tre sider, hvor blandt andet udsigterne ved mødet med Paris med byens farer og fristelser udmales, men også dens kulturoplevelser og miljø.

Hammeleffs stambog er af særlig interesse, fordi den er en mindebog i mere end én forstand. Af særlig betydning er ejerens kommentarer til enkelte indførsler med beretning om venskabsforholdets oprindelse og forløb samt en karakteristik af sine venner. Desuden indeholder bogen en kort selvbiografi, som bl.a. angiver hans rejserute. Stambogsejeren har konsekvent benyttet sit album som venskabetets mindetempel ved til sidst at notere en række (i alt 49) navne på velyndere og venner, der levede for ham i dyrebar og kær erindring, men hvis indførsler ikke findes i bogen.

Cathrine Maria Müller (1744–1811) var en bondedatter fra Koldingegnen, der blev medlem af Det kgl. Akademi for skønne Kunster i 1790. I Hammeleffs stambog har hun anbragt denne radering ledsaget af en undskyldning: „dette er mit første arbejde i den maner, det er og første af trök, jeg beklager kons, at jeg ikke fik det bædre“ (NKS 1365-8°).

Bredsdorff, Ellen Cathrine, f. Hornemann (1763–1827), g. 1786 med sognepræst Morten Thomsen B. (1757–1841). 96 indførsler 1786–1827 fra Bjørnemose, Bringstrup, Fåborg, Hvidkilde, Korsør, København, Tranderup, Vester Skjærninge o.a.st. med 2 tegninger og 1 vedlagt silhouet. – NKS 1385, 8° (gave fra Elias Bredsdorff 1985).

Clausen, Balthasar Christian (1731–89), cand.jur., brygger i København. 74 indførsler 1755–58, 1766–67 fra Dresden, Genève, Göttingen, Halle, Jena, København, Leipzig, Paris og Strasbourg. Senere benyttet af stud.jur., senere prokurator Gotthardt Albert Baadh (1772–1840), med en halv snes tegninger 1795–96 samt en række citater og digte på de blanke blade foran i bogen, ligesom hans søn, stud.theol., senere sognepræst Edvard Albert Baadh (1821–97). – NKS 1396, 8° (købt 1981 af Hans Nielsen, Rødovre).

Eibe, Rasmus Andreas (1769–1808), kapellan i Vigerslev-Veflinge. 83 indførsler 1792–97, 1799, 1808 fra Drejød, Fangel, Korsør, København, Nyborg, Odense, Rudkøbing, Ryslinge, Stenløse, Tybrind, Veflinge o.a.st., med 2 tegninger og register. – NKS 1364, 8° (købt 1982 af Niels Bo).

Faye, Gerhard (1760–1845), fra Lyngdal (Norge), amtmand, forfatter. 73 indførsler 1781–1802 fra Christiansminde, Horbelev, Kristiansand, København, Nykøbing F. o.a.st., med 25 portrætsilhouetter og 2 andre ill. – NKS 1394, 8° (fra boet efter boghandler S. Wiene 1981).

Faye, Karen (Kassa) Christine, f. Stockfleth (1775–1858), g. 1794 m. Gerhard F. 48 indførsler 1793–1825 fra Christiansminde, Fuglsang, Horbelev, København, Nykøbing F., Thisted o.a.st., med 35 portrætsilhouetter og 3 andre ill. samt ukomplet register. – NKS 1395, 8° (fra boet efter boghandler S. Wiene 1981).

Hammeleff, Erik (1776–1839), jurist, amtsforvalter i Bredsted. 56 indførsler 1796–1831 fra Berlin, Bredsted, Christiania, Dresden, Hamburg, København, Leipzig, Paris, Serridslevgård, Wien o.a.st., med 2 tegninger (flere fjernet). Selvbiografi foran og bag i bogen, desuden en liste med nære venners navne og data samt register. – NKS 1365, 8° (købt 1982 af Annelise Moring, Silkeborg). – Litt.: Vello Helk i: PT 109, 1989, s. 75–85.

Hammerich, Frederik (1759–1840), fra Flensborg, borgmester i København. Stambog I: 197 indførsler 1777–82 fra Flensborg, Göttingen, Hamburg og Kiel, men 105 silhouetter, 8 tegninger og register. – Stambog II: 68 indførsler 1782–84 fra Berlin, Göttingen, Jena, København, Leipzig og Wien, med 43 silhouetter, 3 tegninger og ukomplet register. – KB Acc. 1994/3 (gave fra Jan Hammerich).

Hauch, Frederik (1754–1839), generalpostdirektør. Stambogsblad 1775 fra Göttingen indklæbet i en stambog fra nyere tid (NKS 5093, 4°).

Heilmann, August Vilhelm (1695–1766), fra Nordborg, læge. 14 indførsler 1717–22 fra Halle, Hamburg og Leipzig, senere (ca. 1784–92) af familien benyttet til digte og epigrammer. – KB Acc. 1992/120 (gave fra Ebbe Heilmann).

Høyer, (måske Andreas, gymn. Altona 1759–60, broder t. feltpræst, sen. sognepræst i Oldesloe Johannes H.). 18 indførsler 1761–69 fra Haderslev, Hamburg og Wismar. Senere benyttet som stambog for kvindelige medlemmer af familien Gottfriedsen i Haderslev, med mange indførsler 1817–90; indklæbet blade fra en stambog tilhørende jomfru G. Schmidt med indførsler 1844 fra Høptrup, Kirkeby, Kjestrup og Veibøl, med mange blomsterill. – NKS 5172, 4° (købt 1986 på Københavns Auktioner).

Kisbye, Rasmus Sørensen (1754–1826), rektor i Ålborg. Stambogsblade 1778–80 (og senere?), bl.a. fra Dresden, Göttingen, Halle, Jena, Kiel og Leipzig, i Palsbos autografsamling.

Lahde, Gerhard Ludvig (1765–1833), kobberstikker. Stambog I: 46 indførsler 1789–92 fra Bremen, Hamburg, Kiel, København og Lübeck, med 37 tegninger og register. – Stambog II: 53 indførsler 1794–1831 fra Altona, Bremen, Hamburg og København, med 20 tegninger og 5 portrætskik samt register. – NKS 1407, 8° (Ms.micro 3014 I-II, købt 1987). – Litt.: Dyveke Helsted i F&F XXXIII, 1994.

Olsen, Gottsche Hans (1760–1829), forfatter, teaterdirektør. 75 indførsler 1794–97 fra Gibraltar, Helsingør, København, Sorø, Tunis o.a.st., med 2 tegninger. – NKS 1384, 8° (købt 1983 på Københavns Auktioner). – Stambogsblade 1794 ved hans afsked fra Sorø, i Sorø Akademis Manuskriptsamling, se Torben Glahn i: *Soranerbladet* 18, 1933, s. 67–70.

Salchow, Georg Wilhelm Anton (1758–1841), fra Rendsburg, kontorchef i Finansdirektionen. 88 indførsler 1777–89 fra Göttingen, Kiel, København og Rendsburg, med 3 tegninger og register. – NKS 1376, 8° (købt 1983 af fru Kitty Nicolet, København).

Tygesen, Asmund († ca. 1648), fra Lund, sognepræst i Løvestad. Enkelte indklæbte til dels stærkt beskårne stambogsblade 1589–95 fra Marburg og Rostock i Thott 1284, 4°. – Litt.: *Stamtræ og våbenskjold. En udstilling på Det kongelige Bibliotek*, 1980, s. 38; Klose, s. 147.

TILLÆG II

Tidligere bortkomne eller anonyme stambøger,
nu fundet eller identificeret

Ved den første gennemgang af bibliotekets stambøger lykkedes det ikke at finde Heinrich von der Hovelichs stambog, som havde været bortkommet siden 1958. For nogle år siden dukkede stambogen imidlertid atter op – indholdet er registreret nedenfor. Det er en interessant stambog – en af samlingens ældste – påbegyndt allerede 1563 under ejerens studier i Orléans og indeholder bl.a. nogle indførsler af hans slesvig-holstenske studiefæller. Af genealogisk interesse er ejerens anevåbentavle.

Af de tidligere behandlede anonyme stambøger er der lykkedes at bestemme fire ejere, alle fra den sidste halvdel af det 18. århundrede. Denne identifikation er baseret på et omfattende detektivarbejde: sammenligning af stambogsindførsler, undersøgelse af universitetsmatrikler og rejseruter. Den navnkundigste blandt de fundne ejere er Hans Koefoed, den senere stiftamtmand i Ribe.

Böckmann, Peter Matthias, fra Meldorf. 103 indførsler 1786–89 fra Erfurt, Göttingen, Hannover, Jena, Meldorf og Zwätzen, med 4 ill. – NKS 1371, 8°. – Litt.: F & F XXIV, 1979–80, s. 174 (nr. 67: anonym).

Hovelich, Heinrich von der, slotsfoged. Ca. 290 indførsler 1563–1609 fra Bruxelles, Douai, Düsseldorf, Orléans o.a.st., med 16 våbentegninger samt ejerens anevåbentavle. Benyttet Claude Paradin, *Devises heroïques* (Lyon 1562 med indskudte hvide blade. – Thott 378, 8° (savnedes 1974, se F & F XXI, s. 40, nr. 29).

Koefoed, Hans (1750–1822), stiftamtmand i Ribe. 35 indførsler 1770–71 fra Dresden, Erfurt, Frankfurt a.M., Freiberg, Göttingen, Heidelberg, Lausanne, Leipzig og Paris, med 1 tegning. – NKS 1130, 8°. – Litt.: F & F, XXIV, 1979–80, s. 174 (nr. 96: anonym).

Sulzer, Johan Jacob (1733–71), fra København, stud.med. 14 indførsler 1755–67 fra Berlin, Halle og København. – Thott 578, 8°. – Litt.: F & F XXIV, 1979–80, s. 174 (nr. 65: anonym).

TILLÆG III

Mikrofilm og fotokopier af stambøger

Ved siden af de originale stambøger har Det kgl. Bibliotek i sine samlinger også mikrofilm og fotokopier af stambøger, enten i privateje eller i andre samlinger, især i udlandet. De fleste af disse stambøger har forbindelse med Danmark: enten har deres ejere tilknytning til landet eller også har de været på gennemrejse.

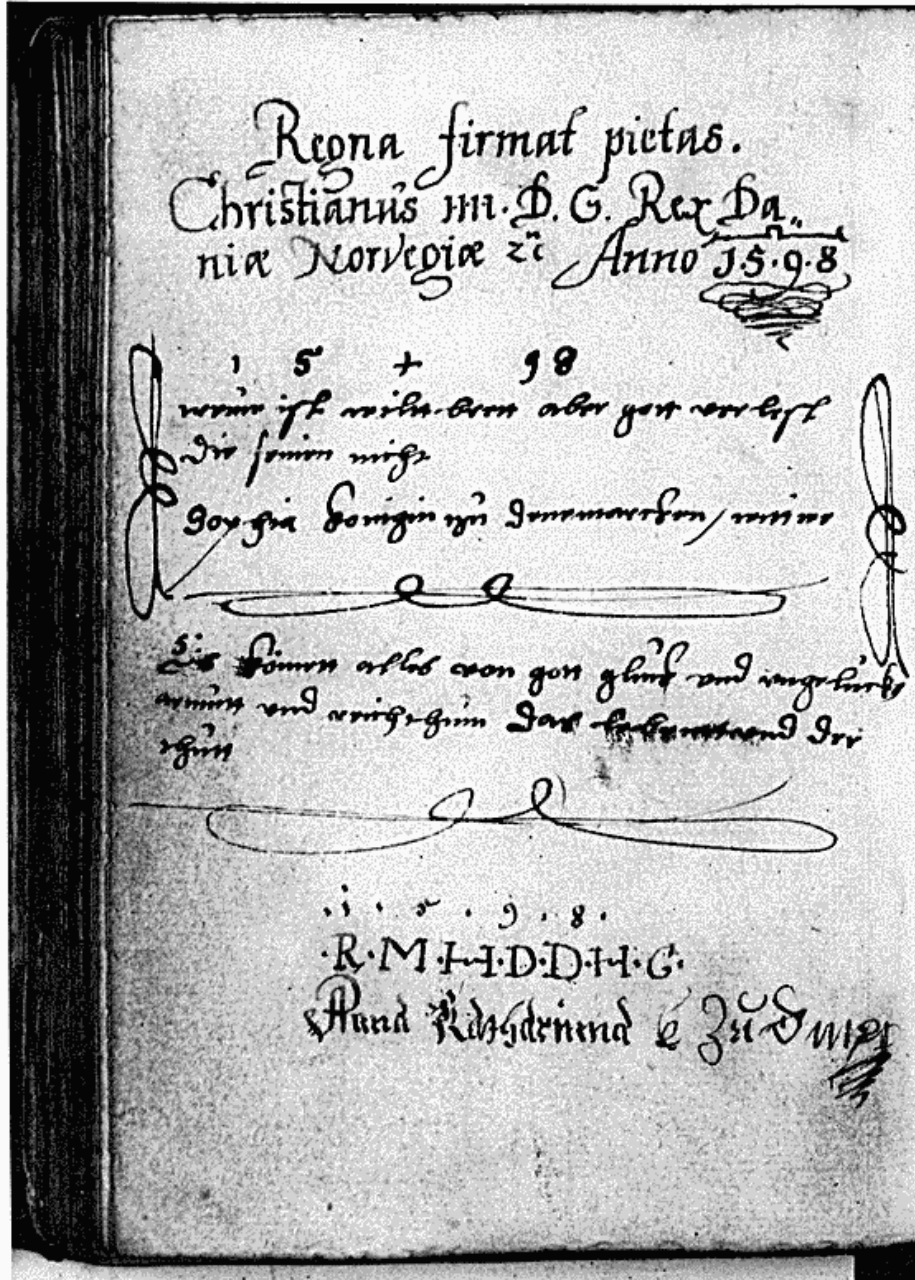
Af sådanne stambøger havde Det kgl. Bibliotek i begyndelsen af 1993 40 (desuden et enkelt blad fra Holger Rosenkrantz' stambog, indklæbet i Oluf Slangerups bog). De fordeler sig med 4 fra det 16. århundrede, 15 fra det 17. århundrede og 21 fra det 18. århundrede, deraf kun en fra før 1750. Omtrent 3/4 er erhvervet efter 1980, for en stor del som følge af den publicerede oversigt i F&F, som gjorde opmærksom på stambøgernes kildemæssige betydning og motiverede flere til at aflevere deres familieklenodier. Der er stadig en del gode stambøger i privateje.

Blandt ejerne fra det 16. og 17. århundrede er 12 udlændinge, hvoraf 5 har været i Danmark. Alle andre ejere stammer fra Danmark-Norge eller hertugdømmerne. 7 stambøger haves enten i foto- eller xeroxkopi, 31 kun på mikrofilm, 1 både i fotokopi og på mikrofilm. To ejere (Nicolai Outzen og Knud Lyhne Rahbek) er i forvejen repræsenteret i Det kgl. Bibliotek med en stambog. 18 stammer fra udenlandske offentlige samlinger, 3 fra privateje i udlandet, 18 findes herhjemme, langt de fleste i privateje.

Blandt de interessanteste kan nævnes den skotske adelsmand *Michael Balfours* stambog med en indførsel af Christian 4. 1598. *Tyge Tygesen Brahe*, en søn af astronomen, har i sin stambog, påbegyndt 1598, sin fars hilsen fra Wittenberg 1599 og desuden gode personallistoriske optegnelser.

Historikeren *Johannes Isacius Pontanus*' stambog 1592–1617 har kun 25 indførsler og synes at være et fragment. *Vincent Steensens* stambog 1608–15 er en typisk dansk adelsstambog fra denne tid, rigt udsmykket, både med våbentegninger og andre illustrationer. Nordmanden *Mikkel Mouridsens* stambog fra hans udenlandsrejse 1613–19 er rig på våbentegninger. Professorsønnen *Oluf Hansen Slangerups* stambog 1616–24 indeholder et stort antal lærere, studiekammerater og rejsefæller. Et pragtstykke ud over det almindelige er *Adam Olearius*' stambog 1630–34 fra hans orientalske rejse med illustrationer og orientalske indførsler.

Fra det 18. århundrede er den ældste diplomaten *Gottlieb Schützes* stambog 1744–51, bemærkelsesværdig på grund af ejerens tilknytning til Sorø akademi med mange indførsler derfra. Rektorsønnen *Jacob Hersleb* fra Christiania har efterladt sig to stambøger 1779–83 med vidnesbyrd om hans færden i litterære og kunstneriske kredse, især i Tyskland og Frankrig – med bl.a. en indførsel af Johann Wolfgang Goethe. Diplomaten *Georg Nicolaus Nissens* stambog 1784–98 belyser navnlig hans mange kontakter i Wien. Den meget skrivende landøkonom *Christian Olufsens* stambog skuffer noget – de fleste indførsler er fra afrejsen 1793, med afslutning allerede året efter i Göttingen. Endelig kan der nævnes digteren *Peder Horrebow Hastes* stambog 1793–1818 med mange tegninger og vers.

Indførsler af Christian IV, enkedronning Sophie og dronning Anna Cathrine 1598 i den skotske adelsmand Michael Balfours stambog (Ms. micro 3126).

Denne samling blev i april 1993 tredoblet ved en supplerende aflevering af mikrofilm af yderligere 81 stambøger, erhvervet af undertegnede til brug for studier over dansk-norske studierejser fra reformationen til Norges adskillelse fra Danmark. Af disse er 15 påbegyndt i det 16., 42 i det 17. og 24 i det 18. århundrede.

Samlingen udmærker sig ved en stor overvægt af udenlandske ejere, idet kun 11 har tilhørt personer fra Danmark-Norge eller hertugdømmerne. Af udenlandske ejere har 25 besøgt Danmark. På få undtagelser nær indeholder alle dog danske indførsler og bidrager til at sted- og tidsfæste danske udenlandsophold. Bortset fra to stammer alle disse mikrofilm fra offentlige samlinger, således mange fra USA og desuden fra de tidligere vanskeligt tilgængelige biblioteker og arkiver i Polen (Gdańsk, Warszawa, Toruń), Baltikum (Riga, Tallinn, Tartu) og Rusland (Skt. Petersburg).

De fleste danske ejere har været en slags emigranter, der har skabt sig en ny tilværelse i udlandet, og derfor findes deres stambøger uden for Danmark. Der er således *Nicolaus Henrici* (Nis Henriksen) fra Tønder, der påbegyndte sin stambog under studierne i Nordtyskland 1575 og afsluttede den som sølvmester i Lüneburg 1621. Husum-studenten *Matthias Paisen* førte sin stambog under udenlandsstudier 1588-97; senere blev han arkidiakon i Greifswald. Konvertitten *Jacob Falster* påbegyndte sin stambog under studier hos jesuitterne i 1598, og han førte den indtil sine sidste år i Köln i Trediveårskrigen slutfase. En anden Husum-student, *Petrus Saxo*, der blev professor i Altdorf, førte stambog 1610-18. Endelig bør nævnes teologen *Bernhard Oelreich* fra Itzehoe, der afsluttede sin karriere som superintendent i Bremen – hans stambog indeholder indførsler fra tiden 1644-49.

Udenlandske samlinger har også stambøger efter personer, der har haft deres virke herhjemme. Den ældste har tilhørt generalsuperintendenten i Slesvig *Jacob Fabricius*, der har ført den 1583-85, hovedsagelig under sine studier i Helmstedt og Rostock. Til denne gruppe kan også regnes *Gosvin van Niendal*, remonstrantisk-reformert præst i Frederiksstad i Slesvig, påbegyndt her 1663; den indeholder bl.a. tegninger af maleren Jürgen Owens. Desuden er der en stambog for *Peter Heinrich Sattler* fra Ditmarsken, sognepræst i Münsterdorf, med indførsler 1731-60, for *Ernst Ludwig Cirsovius* fra Glückstadt 1756-70, de fleste fra Helmstedt, og for *Christian August Posselt* fra Ullerup 1779-83, fortrinsvis fra Kiel og Göttingen. Den kronologisk sidste danske stambogsfilm indeholder indførsler til memoireforfatteren *Sophie Dorothea Thalbitzer* fra tiden 1796-1811.

Adskillige udenlandske stambogsejere har været ansat i Danmark, studeret her eller også opholdt sig her, enten i diplomatisk hverv eller privat. Der kan således nævnes *Dietrich Bevernest* fra Mecklenburg, der begyndte sin stambog under en diplomatisk sendelse til Danmark 1590-91. Den lærde Holger Rosenkrantz havde en tysk hovmester ved navn *Daniel Cramer*, der senere virkede som præst i Stettin. Hans stambog 1591-1612 er ligeledes påbegyndt i København, inden hans udrejse med sin elev til tyske universiteter. Den svenske student *Laurentius Canuti Quenslovius* arbejdede som præceptor i Danmark, hvilket hans i 1600 påbegyndte stambog bevidner. Den østrigske adelsmand *Hans Nielas Sigmar von Schlüsselburg* var i Danmark 1612 som dansk hofjunker og samlede her mange indførsler. Samme år besøgte den britiske adelsmand *Charles de Bousy* med sin stambog København. *Andreas Jaschky* fra Mähren opholdt sig i

Danmark 1621–23 og ernærede sig formentlig som huslærer, rejste temmelig meget med sin stambog, især i Jylland. Braunschweig-borgmesteren *Franz Dohausen* førte stambog under sine forskellige hverv, som bragte ham til København både 1630 og 1638. *Johann Kniper* fra Reval kom fra studierne i Uppsala og brugte sin stambog i stedet for det sædvanlige testimonium ved immatrikulationen i København. I 1639 virkede han som huslærer på Fyn. Den tidligere nævnte Adam Olearius' stambog suppleres af tilsvarende håndskrifter, ført af to deltagere af hans Persien-ekspedition, den nordtyske adelsmand *Johann Albrecht von Mandelsloh* og gesandtskabets tolk, *Hans Arpenbeck* fra Dorpat.

De senere besøgende har som regel opholdt sig i hertugdømmerne, især ved universitetet i Kiel. Der bør dog endnu nævnes *Balthasar Nicklezi*, protestantisk præst fra Ungarn, der søgte hjælp til sine trosfæller og 1677 besøgte København. En særlig interesse knytter sig til *Friedrich Bernhard von Wickedede* fra Lübeck, skolemand og silhouettør, der besøgte København med sin stambog 1780–81 og her tog mange silhouetter, som er bevaret som tilføjelser til indførslerne. Senere tog han varigt ophold i Danmark og endte her sine dage.

Blandt de øvrige stambøger må fremhæves *Henry Francklins* med indførsler fra tiden 1582–1610. Ejeren var britisk, blev gift med den svenske kong Erik 14.s datter og benyttedes i svenske diplomatiske missioner. Hans omfangsrige stambog indeholder interessante indførsler fra et ophold i Konstantinopel 1587 og desuden fra Østeuropa. Livlænderen *Nicolaus Vick* påbegyndte sin stambog 1595 og fortsatte den under sin senere karriere som drost hos kejser Rudolf 2. og bjergværksråd i Ungarn under kejser Matthias. Blandt de navnkundige mænd i hans stambog findes Christian 4., der 1605 har skrevet sit valgsprog.

Den eneste stambog, som ikke er komplet, har tilhørt den pavelige gardist *Giovanni Alto* (Johann Hoch), der i første halvdel af 1600-tallet virkede som fremmedfører i Rom. Han har efterladt sig fire bind med i alt 785 indførsler, mange forsynet med våbentejninger. Der er kun affotograferet ca. 200 navne fra Danmark-Norge samt hertugdømmerne og det øvrige Skandinavien – en lille matrikel over nordiske Romrejsende 1618–56.

Der er i øvrigt andre flerbinds stambøger, således tre bind efter *Johann Philipp Weisse* fra Estland, senere russisk statsråd, 1771–91, hovedsagelig fra hans studier i Tyskland. *Johann Conrad Arnold* fra Leipzig har tilsyneladende haft tilknytning til boghandlerfirmaet Hartknoch. Hans to stambøger, påbegyndt 1777, indeholder mange indførsler fra hans rejser i det russiske rige, mest i Østersøprovinserne, men også i Moskva og Skt. Petersburg samt Viborg.

En bemærkelsesværdig anonym stambog med chansons og indførsler dateret 1633–35 synes at have tilhørt en franskmænd. Den indeholder tillige mange våben- og kostymetegninger.

I disse stambøger kan man finde adskillige indførsler af berømte personer. En flittig stambogsskriver var således pietisten August Hermann Francke. Blandt de navnkundigste kan nævnes filosofen Immanuel Kant, der 5. november 1758 i Königsberg indskrev sig i Christian August Borchards stambog med et Sallust-citat.

Corfitz Ulfeldts broder Eilers indførsel til Giovanni Alto, Rom 29. marts 1636. Skriveren blev af den pavelige nuntius i Köln anset for at være hemmelig katolik (Ms. micro 3186).

(Med * markeres stambøger fra Vello Helks samling, Ms. micro 3186)

Abrahamson, Werner Hans Frederik (1744–1812), officer og forfatter. 34 indførsler 1758–86, 1806 fra København, Rendsburg, Slesvig o.a.st. med 4 tegninger og register, tilføjet oplysninger om de enkeltes senere skæbne. – Ms. phot. 90, 8°; Ms. micro 1756 (orig. Valdemars Slot, Tåsinge).

***Alto, Giovanni** (Johann Hoch, ca. 1577–1660), pavelig gardist, fremmedfører. Uddrag med ca. 150 indførsler, næsten udelukkende besøgende fra Danmark-Norge og Slesvig-Holsten i Rom 1618–56. – Ms. micro (orig. Biblioteca Apostolica Vaticana, Ms. Chigi. IV, 111–114) – Litt.: Vello Helk, *Dänische Romreisen von der Reformation bis zum Absolutismus, Analecta Romana Instituti Danici VI*, 1971, s. 107–196.

Anchersen, Ancher (1702–60), læge i Ribe. 71 indførsler 1728–40 fra Halle, Kolding, København, Leipzig, Odense, Ribe, Strasbourg o.a.st. – Ms. micro 1116 (orig. Den antikvariske Samling i Ribe; fotokopi i RA Priv. ark. nr. 2972). – Litt.: Helge Haar i: *Ripenser-Bladet* II, 1928, s. 42–48.

***Andreae**, Adam (1672–1709), fra Riga, sognepræst ved St. Georg (Riga). 109 indførsler 1696–1702 fra Danzig, Halle, København (1696, 1699), Pernau (Pärnu), Riga, Thorn (Toruń), Wittenberg o.a.st. – Ms. micro (orig. EAA Tartu). – Litt.: Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 271 f.

***Andreae**, Wolfgang Ludwig (1657–1717), fra Reichelsheim, diakon i Nürnberg. 117 indførsler 1678–83 fra Altdorf, Amsterdam, Delft, Flensborg, Franeker, Glückstadt, Hamburg, Hersbruck, Haag, Haarlem, København (1681–83), Leiden, Nürnberg, Rotterdam og Utrecht. – Ms. micro (orig. BL London, Ms. Egerton 1358). – Litt.: Goldmann nr. 20.

***Arnold**, Johann Conrad, fra Leipzig (?). Stambog I: Ca. 175 indførsler 1777–87 fra Danzig, Dresden, Königsberg, Leipzig, Moskva, Riga, Skt. Petersburg o.a.st. – Stambog II: Ca. 190 indførsler 1778–1807, de fleste fra samme steder. Begge med enkelte tegninger. – Ms. micro (orig. LB Dresden, Ms. R. 291s, I–II) – Litt.: Vello Helk i: *Celi* XVII, Lund 1979, s. 90–96.

***Arpenbeck**, Hans (1598–1685), fra Dorpat, tolk, sidst i Reval. 122 indførsler 1632–81 fra Amsterdam, Astrakhan, Dorpat, Gottorp, Hamburg, Ispahan, København (1643), Moskva, Narva, Reinbek, Reval, Riga o.a.st., med register. Ms. micro (orig. AM Tallinn, D. 114-1-7a). – Litt.: Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 269; Dirk Erpenbeck i: OFK Bd. 8, 26. Jg., 1978, s. 131–139, 161–168, 193–198.

***Badstüber**, Friedrich, fra Nürnberg, stud.theol. 133 indførsler 1676–84 fra Altdorf, Hamburg, Helsingør (1681–82, 1684), Hersbruck, Kronborg, København (1682–83), Lübeck, Nürnberg, Stockholm og Uppsala, med enkelte tegninger. – Ms. micro (orig. BL London, Ms. Egerton 1354). – Litt.: Bezzel, s. 367 (nr. 177); Goldmann nr. 32.

Balfour, Michael, skotsk adelsmand. 50 indførsler 1596–1610 fra Genève, København (1598), London, Nancy, Napoli, Padova, Prag, Rom o.a.st., med 16 våbentegninger og 62 andre ill. – Ms. micro 3126 (orig. National Library of Scotland, Edinburgh). – Litt.: Klose, s. 161.

Balle, Nicolai Edinger (1744–1816), biskop. 113 indførsler 1766–72 fra Göttingen, Halle, København, Leipzig, Ålborg o.a.st., med 1 tegning (titelblad). – Ms. micro 2855 (orig. i privateje, 1983 hos Inger Merete Gade, København).

***Behr**, Johann (1577–1618), fra Kurland, drost i Ahlden (Braunschweig-Lüneburg). 160 indførsler 1597–99 fra Angers, Bourges, Douai, Genève, London, Louvain, Lyon, Marseille, Oxford, Paris, Toulouse o.a.st., med 5 våbentegninger. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 6). – Litt.: Leonard Forster i: Bjb 57, 1976, s. 155; samme i: WBN Jg. VI, 1979, 382.

Bentz, Wolfgang (1643–1706), fra Nürnberg, præst i Gräfenberg. 46 indførsler 1663–67 fra Altdorf, Nürnberg, Uppsala o.a.st., med 2 tegninger. – Ms. micro (orig. BL London, Eg. 1341). – Litt.: Bezzel s. 366 (nr. 164); Goldmann nr. 99.

Benz, Johann Jacob, fra Schrozberg i Franken, mag. 325 indførsler 1660–93 fra Altdorf, Braunschweig, Coburg, Eger, Erfurt, Glückstadt (1670), Gotha, Halle, Hamburg, Helmstedt, Itzehoe, Jena, Leipzig, Lübeck, Lüneburg, Magdeburg, Merseburg, Naumburg, Nürnberg, Nördlingen, Rotenburg o.d. Tauber, Schweinfurt, Weimar, Wittenberg, Wolfenbüttel, Zerbst o.a.st., med 39 portrætter, 2 våbentegninger, 20 kobberstik og 40 andre ill. – Ms. micro 2913 (orig. ZB Weimar Nr. 404). – Litt.: Goldmann nr. 96.

***Berkelmann**, Werner († 1657), fra Helmstedt, med.cand. 95 indførsler 1640–48 fra Göttingen, Helmstedt, Marburg, Straßburg, Tübingen o.a.st. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 8). – Litt.: Leonard Forster i: Bjb 57, 1976, s. 154; samme i: WBN Jg. VI, 1979, s. 382.

***Bevernest**, Dietrich (1546–1608), mecklenburgsk statsmand. 173 indførsler 1590–1608 fra Güstrow, København (1590–91), Lüneburg, Lüsewitz, Prag, Rostock o.a.st. – Ms. micro (orig. Folger Shakespeare Library, Washington D.C., USA, Ms. V.a.325). – Litt.: Leonard Forster i: *Stambücher*, 1981, s. 165–176; samme, *Das Album Amicorum von D. B.*, Amsterdam 1982; Klose, s. 30.

Birch, Christian (1760–1829), finansdeputeret, afsat 1820. 24 indførsler 1779–86 fra Göttingen, Hågerup og København. – Ms. phot. 8°, 91 (orig. MKH Frankfurt a.M., L.St. 471). – Litt.: Vello Helk, C. B.s stambog (1779–86), i: PT 1978, s. 105–107.

***Borchard**, Christoph Abraham, fra Heiligenbeil (Østpreussen). 181 indførsler 1752–73 fra Berlin, Brandenburg, Bützow, Danzig, Graudenz, Hamburg, Kiel (1762), Kronstadt, Königsberg (imm. 1752), Memel, Pasewalk, Riga, Skt. Petersburg, Stettin, Stockholm, Thorn o.a.st., med 10 tegninger. – Ms. micro (orig. UB Toruń, Rps. 680).

***de Bousy**, Charles, engelsk adelsmand. 130 indførsler 1608–30, 1634, 1638 fra Bützow, Dresden, Hamburg, København (1612), London, Lübeck, Middelburg, Naumburg, Orléans, Paris o.a.st., med mange våbentegninger og andre ill. – Ms.

micro (orig. BL London, Ms. Sloane 3415). – Litt.: Max Rosenheim i: *Archaeologia* 62, Oxford 1910, s. 289–291.

Brahe, Tyge (1581–1627), søn af astronomen Tycho B. 55 indførsler 1598–1602, 1607, 1611–12 fra Augsburg, Bologna, Braunschweig, Breitenburg, Firenze, Hamburg, Helmstedt, København, Nykøbing F., Nürnberg, Prag, Siena, Wittenberg o.a.st., med flere våbentegninger og andre ill. Senere videreført af sønnen Otto Tyge B. med 5 indførsler fra Prag 1646–47, 1652, og tilføjede personalhistoriske oplysninger om Tyge Tygesen B. (bl.a. om hans død 2.g. 1627), hans søstre, deres familie og efterslægt. – Ms. micro 724 (orig. Narodniko Muzea, Praha, Pamatniky Knihovny, VI F.44). – Litt.: F.J. Studnicka, *Prager Tychoniana*, 1901, s. 14–15; Harald Mortensen i: *Cassiopeia* XIV, 1953, s. 99; Klose, s. 200.

Broager, Eggert Christopher (1775–1840), sognepræst i Gadstrup. 76 indførsler 1796–1805 fra Halsted, Horbelev, Juellinge, København, Maribo, Moseby, Nakskov, Nykøbing F., Reerslev, Skelby, Skørringe og Utterslev, med 3 silhouetter og 11 tegninger. – Ms. micro 1530 (orig. i privateje, 1968 hos Bendt Broager, Gentofte).

***Budberg**, Otto Jakob Gustav von, fra Livland, russisk officer. 150 indførsler 1785–89, de fleste fra Coburg og Helmstedt, med 2 silhouetter, 1 tegning og register. Til sidst indførsler fra 1830'erne fra Heidelberg til en dame. – Ms. micro (orig. AM Tallinn, D.114-1/25).

***Burchard**, Johann, fra Reval. 60 indførsler 1795–1802 fra Berlin, Lübeck, Reval, Riga, Stettin o.a.st., med enkelte tegninger. – Ms. micro (orig. AM Tallinn, D.114-1/9).

Busch, Andreas (1740–1815), fra Itzehoe, sognepræst i Kellinghusen. 33 indførsler 1759–62 fra Jena, med trykt titelblad og 8 tegninger; indklæbet enkelte trykte vers m.m. – Ms. micro 1354 (orig. i privateje, 1967 hos familien). – Litt.: Eduard Busch, *Slægten Busch fra Mesmerode II*, 1967, s. 13–16.

Busch, Paul Christian (1769–1828), fra Segeberg, etatsråd, embedsmand. 125 indførsler 1788–94 fra Altona, Jena, Kiel og Langenfeld, med 6 illustrationer samt register. – Ms. micro 1354 (orig. i privateje, 1967 hos familien). – Litt.: Eduard Busch, *Slægten Busch fra Mesmerode II*, 1967, s. 16–18.

***Büchel**, Wilhelm, fra Schwäbisch Hall, stud.jur. 65 indførsler 1617–26 fra Greifswald, Güstrow, Havelberg, København (1625), Nürnberg, Prag, Reval, Riga, Rostock, Straßburg o.a.st., med enkelte våbentegninger. – Ms. micro (orig. BL London, Ms. Egerton 1255). – Litt.: Bezzel, s. 356 (nr. 78); Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 379, Goldmann nr. 235.

***Cirsovius**, Ernst Ludwig (1737–76), fra Glückstadt, regimentsauditør. 124 indførsler 1756–70 fra Erfurt, Glückstadt, Helmstedt, Jena, Kiel, Plön, Rendsburg o.a.st., med nogle tegninger og senere tilføjelser. – Ms. micro (orig. StA Wolfenbüttel, Hs. Abt. VI G. 13 Nr. 48a).

***Cramer**, Daniel (1568–1637), præceptor for Holger Rosenkrantz, senere sognepræst og inspektør ved gymnasiet i Stettin. 50 indførsler 1591–1612 fra Dresden, Jena, København, Odense, Rostock, Stettin, Torgau, Wittenberg o.a.st. Benyttet Joan. Sambucus „Emblemata“ (Antwerpen 1566), gennemskudt med hvide blade. – Ms. micro (orig. Bibl. Gdanska PAN, Ms. 2504). – Litt.: Klose, s. 156.

***Cregel** (Kregel), Rudolph Ulrich, fra Ülzen, stud.theol. 40 indførsler 1628–35 fra Harburg, Lübeck, Slesvig (1633), Wittenberg o.a.st., med 3 tegninger. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 5).

***Derling**, Magnus Heinrich, fra Reval. 132 indførsler 1766–70 fra Halle, Jena, Leipzig o.a.st. med enkelte ill. og register. – Ms. micro (orig. AM Tallinn, D.114-1/8). – Litt.: Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 331.

***Deutsch**, Melchior Friedrich, præst i Frankfurt a.M. 143 indførsler 1754–75 fra Altona (1754), Ansbach, Berlin, Braunschweig, Dresden, Frankfurt a.M., Frankfurt (Oder), Gießen, Göttingen, Halberstadt, Halle, Hannover, Helmstedt, Jena, Kassel, Kloster Berge, Lossow, Magdeburg, Minden, Pymont, Rinteln, Schwalbach, Stadthagen o.a.st., med register. – Ms. micro (orig. UB Tartu, Ms. 224).

***Dithmersen**, Johann Lorenz von, fra Lüneburg, stud.jur. 146 indførsler 1652–63 fra Altdorf, Leipzig, Straßburg, Tübingen, Wittenberg o.a.st., med 7 våbentegninger. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 9). – Litt.: Leonard Forster i: Bjb 57, 1976, s. 155, samme i: WBN Jg. VI, 1979, s. 382–383.

***Dohausen**, Franz (1605–73), fra Braunschweig, borgmester smst. Ca. 395 indførsler 1624–66 fra Braunschweig, Frederiksborg, Glückstadt, Gottorp, Helmstedt, Herzhorn, Krempe, København (1630, 1638), Lübeck, Pinneberg, Rostock og Slesvig, med 4 våbentegninger, 6 andre tegninger og 5 stik. – Ms. micro (orig. StA Wolfenbüttel, Hs. Abt. VI, G. 13 Nr. 13). – Litt.: Dieter Matthes i: *Festschrift zur Ausstellung Brunswiek 1031 – Braunschweig 1981*. Städtisches Museum Braunschweig 1981, s. 375–389.

Faber, Alexander, fra Wittenberg, læge. Stambog 1574–90 med indførsler fra Frankfurt a.M., Jena, Padova, Tübingen, Venezia o.a.st., med ill. – Ms. micro 2903 (orig. BL London Add. 15699). – Litt.: Klose, s. 80.

***Fabricius**, Jacob (1560–1640), fra Tønder, generalsuperintendent i Slesvig. 43 indførsler 1583–85 fra Garding, Hamburg, Helmstedt, Lüneburg, Rostock, Tønder o.a.st. – Ms. micro (orig. UB Halle, Misc. 50, 8°). – Joh. Melch. Krafft ejede hans stambog 1579–84 (kat. 1752, s. 296 nr. 7).

Fabricius, Wilhelm (1777–1824), sognepræst i Ansager. 60 indførsler 1792–98 fra Ansager, Christianshavn, Endrupholm, Frederiksborg, Helsingør, København, Varde o.a.st., med enkelte tegninger. – Kopi Acc. 89/1984 (orig. Bakkehusmuseet, København). – Litt.: Else Kornerup i: *Frederiksberg gennem Tiderne* XI, 1966, s. 69–101.

***Falster**, Jacob Rasmussen (ca. 1574–efter 1644), jesuiterelev. 254 indførsler 1598–1644 fra Augsburg, Braunsberg, Bruxelles, Danzig, Erfurt, Genova, Gorizia, Graz, Grenå, Hamburg, Kolding, København, Köln, Leipzig, Lyon, Marseille, München, Nürnberg, Olomouc (Olmütz), Orléans, Paris, Prag, Regensburg, Rom, Rostock, Rouen, Sorø, Straßburg, Wien, Wittenberg, Würzburg o.a.st., med flere våbentegninger. Benyttet en i Dresden 1588 hos Gimel Bergen trykt stambog med fortrykte våben, våbenskjolde og indskudte blade. – Ms. micro (orig. StB Trier Ms. 1944/1506, 8°). – 5 blade med indførsler 1617–20 fra Köln i Petrus Holzemius' stb., StA Köln, W. 343*. – Litt.: Vello Helk i: PT 15:I, 1966, s. 33–50; Klose, s. 195.

Fiedler, Christian Frederik (1775–1829), købmand, ejer af Basnæs. 111 indførsler 1786–93 fra Bern, Dresden, Frankfurt a.M., Genova, Grimma, Hanau, København (1787, 1791), Livorno, Lübeck, Meißen, Milano, Nürnberg, Oschatz, Rom, Schaffhausen, Schwerin og Stuttgart, med 5 silhouetter, 23 tegninger og ukomplet reg. – Ms. micro 3024 (orig. i privateje, 1987 hos antikvitetshandler Tage Hansen, København).

***Franckenstein**, Johann Leonhard (1627–58), fra Leipzig, konrektor i Schleusingen. 178 indførsler 1646–55 fra Augsburg, Bremen, Bruxelles, Franeker, Frankfurt a.M., Greifswald, Groningen, Hamburg, Helsingør, Jena, København (1650–52), Leiden, Leipzig, Lübeck, Lüneburg, Oldenburg, Riga, Roskilde, Rostock, Sorø, Speyer, Stade, Stralsund, Straßburg, Ulm og Utrecht, med enkelte våbentegninger. – Ms. micro (orig. BL London, Ms. Egerton 1319). – Litt.: Bezzel, s. 363 (nr. 142); Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 382.

***Francklin**, Henry (ca. 1550–1610), svensk ambassadør. 300 indførsler 1582–1610 fra Danzig, Konstantinopel, London, Lübeck, Reval, Stockholm, Uppsala, Warszawa o.a.st., med 79 våbentegninger. – Ms. micro (orig. UB Uppsala, Ms. Y. 52). Litt.: Klose, s. 112.

Fromm, Johann, fra Stendal, stud.jur. 233 indførsler 1688–1700 fra Breslau, Coburg, Danzig, Dresden, Frankfurt (Oder), Güstrow, Halle, Itzehoe, Jena, Kiel

(1689–90), Lübeck, Lüneburg, Malmö, Oldenburg, Regensburg, Rostock, Slesvig, Tübingen o.a.st., med 2 våbentegninger, 6 andre tegninger, 4 kompositioner og register. Af en senere ejer benyttet til diverse optegnelser. – Ms. micro 2913 (orig. ZB Weimar, Nr. 240). – Litt.: Georg v. Obernitz i: *Vierteljahrsschrift Herold* 29, 1901, s. 373 f. (navneliste).

Geiger, Johann Georg, fra Nürnberg. 48 indførsler 1641–43 fra Danzig, Freiberg, Karlsbad, Lüneburg, Nürnberg, Slesvig (1642), Stendal o.a.st., med 7 våbentegninger og 2 andre ill. – Ms. micro 2913 (orig. i ZB Weimar Nr. 344). – Litt.: Goldmann nr. 614.

***Georg Albert**, markgreve af Brandenburg. 80 indførsler 1604–07, de fleste fyrstelige uden sted, nogle få fra Kroßen, med ca. 60 stik og tegninger. – Ms. micro (orig. Videnskab. Akad. Bibliotek, Skt. Petersburg, Q. Nr. 53).

***Gerngros, Johann** († 1790), fra Livland, præst. 78 indførsler 1699–1702 fra Dorpat, Halle, Laubach, Leipzig, Riga o.a.st. – Ms. micro (orig. UB Tartu). – Litt.: W. Schlüter i: *Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft* 1899, s. 113–136; Vello Helk, i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 272.

***Gerth, Isaac Gustav** (1703–80), præst i Estland. 37 indførsler 1751–61, de fleste fra Halle, med register. – Ms. micro (orig. AM Tallinn, D. 114-1/14).

***Glandorff, Valentin Benjamin**, fra Riga. 253 indførsler 1764–91, de fleste fra Jena og Leipzig, med register. – Ms. micro (orig. Bibl. Gdanska PAN, Ms. 1113).

Haller von Hallerstein, Johann Tobias (1667?–1713). 40 indførsler 1689–93 fra Altdorf, Amsterdam, Bruxelles, Leiden og Utrecht, med 3 tegninger (bl.a. plan af Utrechts fæstning) og en navneliste (ikke register). – Ms. micro 2913 (orig. ZB Weimar Nr. 406). – Litt.: Goldmann nr. 785.

***Hartmann, Heinrich**, fra Freiberg (Schlesien), præst. 47 indførsler 1637–42, 1645 fra Danzig, Goldingen, København (1641), Libau, Reval, Riga, Thorn o.a.st. Benyttet senere som optegnelsesbog af pastor Martin Büchner i Livland, med en kortfattet lettisk grammatik. – Ms. micro (orig. Vidensk. Akad. Bibl., Skt. Petersburg). – Litt.: A. Schiefner i: *Das Inland XVII*, 1852, sp. 875 f.; K. Dravins i: *Språktliga bidrag*, vol. 3, Nr. 11, Lund 1958, s. 87–92; Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 380.

Haste, Peder Horrebow (1765–1831), digter. 67 indførsler 1793–1818 fra Assens, Hindsgavl, København, Middelfart, Odense og Svendborg, med 30 tegninger (deraf 8 blomster). – Ms. micro 2164 (orig. Thorvaldsens Museum, København, N. 292). – Litt.: Ejnar Thomsen i: *Kulturminster* 1939, s. 137–168.

Helms, Jacob (1738–1816), apoteker. 49 indførsler 1763–70, 1777 fra Berlin, Horsens, Moskva, Rostock, Skt. Petersburg, Åbenrå og Århus, med 8 tegninger, 2 stik og (ukomplet) reg., desuden familieoptegnelser. – Ms. micro 3173 (i privateje, 1993 hos apoteker Adam Helms i Horsens). – Litt.: E. Dam og A. Schæffer, *De danske Apotekers Historie II*, 1928, s. 69.

***Henrici, Nicolaus** († 1624), fra Tønder, sølmester i Lüneburg. 86 indførsler 1575–1621 fra Dresden, Flensburg, Frankfurt a.M., Frankfurt (Oder), Ingolstadt, Jena, Küstrin, København, Lübeck, Lüneburg, Malmø, Nürnberg, Schwerin, Speyer, Straßburg, Tønder, Wittenberg, Zerbst o.a.st., med 6 våbentegninger. Benyttet *Bibliorum utriusque Testamenti icones* (Frankfurt a.M. 1571). – Ms. micro (orig. StA Wolfenbüttel, Hs. Abt. VI G. 13 Nr. 1 (Warnecke nr. 25)). – Litt.: Vello Helk i: SjMs 1980, s. 1–7; Kløse, s. 85. – Enkelte løse blade, bl.a. fra 1579 (Heidelberg og Marburg) i Erik Wallers samling, UB Uppsala.

Hersleb, Jacob (1754–85), fra Christiania. Stambog I: 186 indførsler 1779–83 bl.a. fra Berlin, Christiania, Göteborg, Jena, København, Leipzig o.a.st., med 29 ill. og 1 komposition. – Stambog II: 104 indførsler 1781–83 fra Amsterdam, Christiania, Göttingen, Kristianssand, København, Leiden, Paris o.a.st., med 16 ill. – Ms. micro 3106 (orig. Goethe-Museum, Düsseldorf). – Litt.: Udvalgte blade udgivet i facsimile, Leipzig 1916; Jörg-Ulrich Fechner & Udo Sträter i: *Philobiblon*, Jg. 33, 1989, s. 18; Jörg-Ulrich Fechner, »Hersleb aus Cristiania« – ein Stammbuch der Goethe-Zeit, *Goethe-Museum Düsseldorf. Anmerkung/67*, 1.12.1991–12.1.1992; samme i: *Philobiblon*, Jg. 35, 1991, s. 198.

***Heyl, Heinrich**, fra Danzig, læge. 83 indførsler 1605–08 fra Basel, Firenze, Montpellier, Padova o.a.st. – Ms. micro (orig. Bibl. Gdanska PAN, Ms. 2506). – Litt.: O. Günther i: *Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins* 6, 1907, s. 65–68.

Hoch, Johan, se **Alto, Giovanni**.

***Hojer, Sigismund Gottfried**, fra Schlesien. 114 indførsler 1733–49 fra Berlin, Göttingen, Halle, Jena, Reval, Skt. Petersburg o.a.st., med 4 tegninger og register. – Ms. micro (orig. AM Tallinn, D.114–1/13).

***Holtshuher, Georg** (1602–36), fra Nürnberg, jurist. 242 indførsler 1621–25 fra Basel, Gießen, Marburg, Paris, Straßburg, Tübingen o.a.st., med mange ill. – Ms. micro (orig. BL London, Ms. Egerton 1264). – Litt.: Bezzel s. 357 (nr. 117); Goldmann nr. 848.

***Horn, Heinrich**, fra Hannover, stud.jur. 36 indførsler 1649–52 fra Göttingen og Helmstedt. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 10). – Litt.: Leonard Forster i: Bjb 57, 1976, s. 154–155.

***Horst**, Rotger zur, fra Riga. 225 indførsler 1617–22 fra Altdorf, Jena, Lübeck, Tübingen, Wittenberg o.a.st., med mange ill. – Ms. micro (orig. BL London, Ms. Egerton 1254). – Litt.: Bezzel s. 356 (nr. 77); Goldmann nr. 1616; Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 268–269.

***Jaschky**, Andreas (ca. 1593–1653), fra Mähren, sidst konrektor i Slovakiet. 163 indførsler 1621–31, 1648 fra Assens, Belgard, Danzig, Flensborg, Frederiksborg, Gardin, Glowitz, Glückstadt, Haderslev, Hamburg, Heide, Helsingborg, Helsingør (1623), Husum, Itzehoe, Kellinghusen, Kiel, Krempe, København (1621), Lund, Lunden, Lübeck, Middelfart, Mölln, Neumünster, Nyborg, Odense, Plön, Randers, Ribe, Roskilde, Segeberg, Skanderborg, Slagelse, Slesvig, Sorø (1622), Stolp, Tønder, Vejle, Viborg, Zips, Århus o.a.st., med 12 våbentegninger og 1 anden ill. Foran i bogen ejerens biografi samt nogle bønner, sidst senere afskrifter af stambogsindførsler. – Ms. micro (orig. ÖNB Wien, Ser. nov. 4452). – Litt.: Goldmann nr. 303 (med forkert identifikation); Vello Helk i: PT 1984, s. 29–42.

Jørgensen, Stephan (1758–1834), jurist, assessor i Landsoverretten. 137 indførsler 1782–1826 fra Angers, Fåborg, Göttingen, Hamburg, Kiel, København, London, Paris, Viborg o.a.st., med flere illustrationer. – Kopi Acc. 89/1984 (orig. i privateje, 1971 hos redaktør Jessen, Brande).

***Keyserlingk**, Carl Levin, fra Kurland. 118 indførsler 1764–65, 1768, næsten alle fra Jena, med enkelte ill. og register. – Ms. micro (orig. Valsts Biblioteka, Riga, R X, 100B, 7, 61) – Litt.: Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 331.

***Kniper**, Johann (1614–73), fra Reval, sognepræst i St. Petri (Estland). 102 indførsler 1936–41 fra Amsterdam, Danzig, Haag, København (1639), Leiden, Lübeck, Mitau, Odense (1640), Pernau, Reval, Rostock, Stockholm, Uppsala, Wismar o.a.st. – Ms. micro (orig. Vidensk. Akad. Bibl., Skt. Petersburg, O. Nr. 15). – Litt.: A. Schiefner i: *Das Inland* XVII, 1852, sp. 874; Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 270.

***Kreutzer**, Andreas. 12 indførsler 1594–97 fra Hamburg, Rostock, Segeberg (1595) o.a.st., med flere våbentegninger og andre ill. – Ms. micro (orig. BL London, Add. 17027). – Litt.: Klose, s. 173.

***Krüger**, Johann Philipp, fra Naugaard (Pommern). 174 indførsler 1774–79, de fleste fra Frankfurt (Oder) og Stettin, med enkelte tegninger. – Ms. micro (orig. Valsts Biblioteka, Riga, R X, 100B, 7, 60).

***Kühnel**, Johann Friedrich, fra Kiel. 184 indførsler 1735–62 fra Eutin, Kiel (imm. 1744) og Skt. Petersburg, med register. – Ms. micro (orig. UB Toruń, Rps. 677).

***Königk**, J(ohanne?) W(ilhelmine?), fra Estland. 186 indførsler 1793–1823 fra Reval o.a.st., med enkelte tegninger og navnefortegnelse. – Ms. micro (orig. AM Tallinn, D.114-1).

Kaae, Peter (1774–1830), sognepræst i Lintrup. 62 indførsler 1799–1829 fra Foldingbro, København, Lintrup o.a.st., med 4 tegninger. – Ms. micro 2786 (orig. Det historiske Arkiv for Odder og Omegn, kopi RA Priv. ark. nr. 2982). – Litt.: Thorvald Madsen, Et ukendt Stambogsvers af Oehlenschläger i: *Danske Museer* III, 1952, s. 59–64.

***Lilienfeld**, Carl Otto von (1767–1827), fra Livland. Ca. 150 indførsler 1783–88 fra Göttingen, Jena, Kloster Berge, Leipzig o.a.st., – Ms. micro (orig. UB Tartu, Ms. 259). – Litt.: Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 333.

Lowson, Jens (1749–1801), godsejer. 281 indførsler 1772–90 fra Berlin, Braunschweig, Christiania, Dresden, Göttingen, Hamburg, Kiel, Kongsberg, København, Leipzig, Pyrmont, Sorø o.a.st., med 5 tegninger, 1 komposition og register. – Ms. micro 3176 (orig. Sorø Akademis Bibliotek).

Ludolf, Hiob (1624–1704), fra Erfurt, resident i Frankfurt a.M. 85 indførsler 1645–99 fra Caen, Calais, Erfurt, Franeker, Frankfurt a.M., Gotha, Groningen, Haag, København (1673), Leiden, London, Paris o.a.st. – Ms. micro 2907 (orig. ZB Weimar nr. 285). – Litt.: Georg v. Oberritz i: *Vierteljahrsschrift Herold* 32, 1901, s. 166–167.

***Lyser**, Lucas, fra Leipzig. 228 indførsler 1637–50 fra Leipzig, Straßburg, Wittenberg o.a.st. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, stb. 15). Flere løse stambogsblade i LB Hannover, Hs. 1989. – Litt.: Leonard Forster i: BJB 57, 1976, s. 156; samme i: WBN VI, 1979, s. 383.

***Mandelsloh**, Johann Albrecht von (1616–44), nordtysk adelsmand. 57 indførsler 1634–40 fra Astrakhan, Gottorp (1635), Hildesheim, Husum, Ispahan, Madagaskar, Moskva, Narva, Nöteborg, Reval o.a.st., med enkelte orientalske indførsler, tegninger og våben. – Ms. micro (orig. DLA Marbach, 68:120, kopi RA Priv.ark. nr. 6900). – Litt.: H. Philipsen i: *Niedersachsen* 4, 1898/99, s. 150–152; Margrete Refslund-Klemann, *Johann Albrecht Mandelslo Journal und Observation (1637–1640)*, 1942, s. 187–195 (kronologisk navneliste og 18 indførsler); Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 380.

***Mehmann**, Georg († 1641), fra Danzig. 62 indførsler 1614–19 fra Danzig, Firenze, Padova, Siena o.a.st., med flere våbentegninger. – Ms. micro (orig. Bibl. Gdanska PAN, Ms. 2507). – Litt.: O. Günther i: *Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins* 7, 1980, s. 18–23.

***Molanus**, Wilken Ludwig, fra Westfalen. 242 indførsler 1615–25 fra Gießen, Helmstedt, Jena o.a.st. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, stb. 4). – Litt.: Leonard Forster i: *Bjb* 57, 1976, s. 153.

Mouridsen, Mikkel (Michael Mauritius, 1578–1637), professor i Lund. 116 indførsler 1613–19 fra Akershus, Basel, Bern, Bourges, Franeker, Frankfurt a.M., Freiburg i. Br., Genève, Heidelberg, Lausanne, Oslo og Straßburg, med 22 våbentegninger og 2 andre ill. – Ms. phot. 337, 4° (orig. i privateje, 1990 hos grev Thott på Skabersjö i Skåne).

***Niendal**, Gowin van († 1670), remonstrantisk-reformert præst i Frederiksstad. 46 indførsler 1663–69 fra Amsterdam, Frederiksstad (1663–64), Gouda, Tønning, Utrecht, Vonsbæk, Aabenraa o.a.st., med 4 våbentegninger og 7 andre ill. – Ms. micro (orig. KB Haag, Ms. 131 E 13). – Litt.: Harry Schmidt, *Jürgen Ovens*, Kiel 1922, s. 42, 112, 114 f., 241 f.

***Nikléczy**, Balthasar, fra Ungarn, protestantisk præst. 199 indførsler 1676–79 fra Amsterdam, Frankfurt a.M., Glückstadt, Hamburg, Heidelberg, Heilbronn, København (1677), Köln, London, Napoli, Rotterdam, Slesvig, Stockholm, Tübingen, Uppsala, Utrecht, Venezia, Wittenberg, Zürich o.a.st., med 3 tegninger. – Ms. micro (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, Duod. Lat. 81). – Litt.: Miklós Asztalos i: *Károlyi Arpád Emlékhönyü*, Budapest 1933, s. 66–72.

Nissen, Georg Nikolaus (1761–1826), fra Haderslev, diplomat og forfatter. 143 indførsler 1781–98 fra København, Nürnberg, Regensburg og Wien, med 2 tegninger og enkelte senere tilføjelser. – Ms. phot. 200, 2° (orig. i privateje, 1981 hos diploming. Gerd Wolf, Göttingen). – Litt.: Vello Helk i: *Plov og pen. Festskrift til Svend Gissel 4. januar 1991*, s. 77–78 (indførsel af Fr. Stoud).

***Oelreich** (Ulrici), Bernhard (1626–86), fra Itzehoe, teolog, sidst superintendent i Bremen. 44 indførsler 1644–49 fra Amsterdam, Bruxelles, Haag, København, Leiden, Leeuwarden, Rostock, Sorø o.a.st. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 1 – 21 blade fjernet, flere af dem i LB Hannover, Hs. 1986 og 1989). – Litt.: Leonard Forster i: *Bjb* 57, 1976, s. 155.

Oertel, Sigismund, fra Nürnberg. 145 indførsler 1572–79 fra Bologna, Firenze, Frankfurt a.M., Genève, Heidelberg, Köln, Padova, Paris, Regensburg, Rom, Torino o.a.st., med 54 våbentegninger og 14 andre ill. – Ms. micro 2903 (orig. BL London, Ms. Egerton 1191). – Litt.: Bezzel, s. 348 (nr. 14); Klose, s. 75.

Olearius, Adam (1603–71), fra Aschersleben, geograf, bibliotekar på Gottorp. Ca. 150 indførsler 1630–64 fra Astrakhan, Danzig, Dorpat, Gottorp, Halle, Ispahan, Königsberg, Leipzig, Moskva, Novgorod, Pernau, Reval, Stettin o.a.st., med flere ill.

og orientalske skriftprøver. – Ms. phot. 305, 4° (orig. i privateje). – Litt.: *Das Inland*, 1851, sp. 767–772; Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 379 f.

Olufsen, Christian (1763–1827), landøkonom, forfatter. 24 indførsler 1793–94 fra Fredensborg, Göttingen, Hamburg, Korsør og København, med 5 tegninger og 2 silhouetter. – Ms. micro 3100 (orig. i privateje, 1990 hos Bent W. Dahlstrøm, Rungsted Kyst).

Outzen, Nicolai (1752–1826), fra Tønder, sognepræst i Breklum. (Stambog I: NKS 3420, 4°, se F&F XXIV, 1979–80, s. 171: nr. 41). – Stambog II: 261 indførsler 1775–79 fra Flensborg, Kiel, København, Rendsburg og Tinglev, med 25 tegninger, 14 silhouetter og register. – Ms. phot. 99, 8° (orig. GNM Nürnberg, Hs. 110415c). Kuman nr. 49.

***Paisen**, Matthias († 1596), fra Husum, arkidiakon i Greifswald, 283 indførsler 1588–97 fra Altdorf, Augsburg, Bordesholm, Braunschweig, Bremen, Erfurt, Greifswald, Hamburg, Heidelberg, Helmstedt, Ingolstadt, Itzehoe, Jena, Köln, Lauingen, Leipzig, Lübeck, Nürnberg, Osnabrück, Rendsburg, Rostock, Speyer, Tübingen, Wismar, Wittenberg, Worms o.a.st., med 1 våbentegning og familiehistoriske notater. – Ms. micro (orig. Kulturhist. Museum, Stralsund). – Litt.: Christa Pieske i: *Greifswald-Stralsunder Jahrbuch* 7, 1967, s. 212 f.; Klose, s. 141.

***Patkul**, Jakob Johann von (1757–1811), fra Livland. Ca. 80 indførsler 1774–76 fra Göttingen, desuden mange digte og register. – Ms. micro (orig. Fürstl. Fürstenbergische Hofbibliothek, Donaueschingen, Ms. 908). – Litt.: Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., s. 332.

Pontanus, Johannes Isacius (1571–1639), professor i Harderwijk, kgl. dansk historiograf. 25 indførsler 1592–1627 fra Amsterdam, Basel, Cambridge, Dragsholm (1599), Franeker, Harderwijk, Haag, København (1595), Leiden o.a.st. – Ms. micro 2027 (orig. Bibliothèque Nationale, Paris, Coll. Rothschild Nr. 3371). – Litt.: Is. An. Nijhof, *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde* II, Arnhem 1840, s. 81–109; Klose, s. 164.

***Posselt**, Christian August (1760–88), fra Ullerup, stud. theol. 97 indførsler 1779–83, 1787 fra Göttingen, Kiel, Løjt, Ullerup og Aabenraa, med ca. 25 ill. og ukomplet register. Senere benyttet af en anden ejer, bl.a. til afskrifter af stambogsindførsler, optegnelser m.m. – Ms. micro (orig. BStB München, Daffneriana 28).

Pöpping, Friedrich (1631–90), fra Libau (Kurland), købmand, sidst på Færøerne. 23 indførsler 1651–52 fra Königsberg, Libau og Rostock, med 1 tegning. Foran ejerens selvbiografi, fortsat med slægtshistoriske optegnelser om familien Pöpping

til 1783, derefter og bagfra om familien Balle, til 1847. – Ms. micro 2854 (orig. i privateje).

***Quenslovius**, Laurentius Canuti, fra Småland. Ca. 220 indførsler 1600–12, 1631 fra Assens, Bergen, Braunschweig, Flensborg, Frankfurt (Oder), Greifswald, Haderslev, Hamburg, Helmstedt, Helsingborg, Husum, København, Langeland, Lund, Lübeck, Lüneburg, Malmø, Nyborg, Odense, Roskilde, Rostock, Stettin, Ystad o.a.st., – Ms. micro (orig. BN Warszawa, Rps. BN I 4853). – Litt.: Vello Helk i: PT 1973, s. 147–161.

Rahbek, Knud Lyhne (1760–1830), forfatter. (Stambog I: NKS 429, 8°, se F&F XXIV, 1979–80, s. 145, 172: nr. 44). – Stambog II: 157 indførsler 1782–1826 fra Altona, Berlin, Frankfurt a.M., Hamburg, Heidelberg, København, Leipzig, Lübeck, Mannheim o.a. st, med 3 portrætter (deraf 1 silhouet), 4 tegninger og register. – Ms. phot. 62, 8° (orig. Bakkehusmuseet, København). – Litt.: L. Daae i: *Museum* 1895 II, s. 177–196 (med uddrag).

***Reimers**, Franz Heinrich, fra Lüneburg. 25 indførsler 1713–16 fra Altdorf, Gießen, Marburg, Wetzlar o.a.st. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 2). – Litt.: Leonard Forster i: Bjb 57, 1976, s. 155.

***Relovius**, Paul, fra Hamburg. 67 indførsler 1635–36 fra Königsberg og Wittenberg. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 14). – Litt.: Leonard Forster i: Bjb 57, 1976, s. 156; samme i: WBN VI, 1979, s. 383.

***Rentelen**, Georg von (1634–71), fra Hamburg, underrettssekretær i Narva. 87 indførsler 1656–60, 1686 fra Hamburg, Lübeck, Reval, Rostock o.a.st. – Ms. micro (orig. Vidensk. Akad. Bibl., Skt. Petersburg, O. Nr. 14). – Litt.: Vello Helk i: OFK Bd. 7. 24 Jg., 1976, s. 273.

***Reuther**, Guilielmus de. 86 indførsler 1608–30 fra Bützow, London, Wolfenbüttel o.a.st., med flere våbentegninger. – Ms. micro (orig. BL London, Ms. Sloane 3416).

***Reychaw**, Georg von, til Ellguth (Schlesien). 226 indførsler 1594–1633 fra Schlesien (de fleste af schlesiske adelsmænd), med 21 våbentegninger. – Ms. micro (orig. BN Warszawa, Rps BN 3498). Litt.: Klose, s. 174.

***Rickers**, Heinrich Wilhelm Joachim (1753–1826), rektor i Reval. 87 indførsler 1765–80, de fleste fra Halle, med enkelte silhouetter og tegninger. – Ms. micro (orig. EAA Tartu). – Litt.: Vello Helk i: OFK Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 336.

***Rosenkrantz**, Holger (1574–1642), rigsråd. Stambogsblad 1593 (Egidius Hunnius i Wittenberg), indklæbet i Oluf Slangerups stambog (se ndf.). – Litt.: Klose, s. 169.

Rübner, Christian Leonhardt (1765–1808), fra Flensborg, apoteker i Aalborg. 36 indførsler 1791–93, 1798–1800 fra Flensborg, Garding, Haderslev, København, Slesvig, Wilster og Witzwort. – Ms. micro 2789 (orig. i privateje, 1982 hos fru Gerda Klint, kopi RA Priv. ark. nr. 2994).

***Sattler**, Basilius Johannes, fra Eltzen (Peine), teolog. 126 indførsler 1640–51, de fleste fra Helmstedt, med 1 tegning. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 7). – Litt.: Leonard Forster i: Bjb 57, 1976, s. 154; samme i: WBN VI, 1979, s. 382.

***Sattler**, Peter Heinrich (1711–65), fra Ditmarsken, sognepræst i Münsterdorf. 30 indførsler 1731–60 fra Apolda, Gotha, Jena, Kiel, Leipzig, Münsterdorf, Naumburg og Weimar. – Ms. micro (orig. GNM Nürnberg, Hs. 112745). – Litt.: Kurras nr. 83.

***Saxo**, Petrus (1591–1625), fra Husum, matematiker, professor i Altdorf. 70 indførsler 1610–18 fra Altdorf, Dillingen, Erfurt, Ingolstadt, Jena, Lauingen, Leipzig, Tübingen, Zerbst o.a.st., med enkelte våbentegninger og andre ill. – Ms. micro (orig. BL London, Ms. Egerton 1244). – Litt.: Goldmann nr. 1262.

***Schachmann**, Bartholomäus (1559–1614), fra Danzig, borgmester. 40 indførsler 1580–85, de fleste fra Krakow og Straßburg, med enkelte våbentegninger og andre ill. Benyttet Joan. Sambucus, *Emblemata* (Antw. 1566) med tilbundet *Hadr. Junii Emblemata* (Antw. 1566), gennemskudt med hvide blade. – Ms. micro (orig. Bibl. Gdanska PAN, Ms. 2501). – Litt.: O. Günter i: *Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins* 6, 1907, s. 45–50; Klose, s. 106 f.

Schack, Nicolai Clausen (1781–1844), sognepræst på Christianshavn. 36 indførsler 1800–13 fra København, Lyngby, Ribe o.a.st., med 10 tegninger og andre ill. – Ms. micro 1559–I (orig. i privateje, 1985 hos bibliotekar Gertrud With).

***Schelhammer**, Christopher, fra Hamburg. 69 indførsler 1637–41, de fleste fra Jena. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 13). – Litt.: Leonard Forster i: Bjb 57, 1976, s. 156.

Schmidt, Frederik (1771–1840), præst. 67 indførsler 1790–99, 1818–19 fra Christiania, Göttingen, Hamburg, Heidelberg, København, Napoli og Rom, med 2 portrætter og 1 tegning. – Ms. micro 2073 (orig. Roskilde Museum). – Litt.: Johanne Brandt-Nielsen i: *Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Præsentationshæfte* 15. November 1985 (med komplet uddrag)

***Schröder**, Georg, fra Königsberg. 58 indførsler 1650–53 fra Hamburg, Heide, København (1652), Køge, Königsberg, Libau, Memel, Rostock, Slesvig og Tønning, med 1 våbentegning. – Ms. micro (orig. BN Warszawa, Rps. BN I 3509).

Schröder, Johann Heinrich. 12 indførsler 1665–93 fra Augsburg, Dresden, Karlstad, Nürnberg, Stockholm og Wien, med 6 tegninger og reg. – Ms. micro 2906 (orig. ZB Weimar Nr. 222). – Litt.: Goldmann nr. 1345.

Schurtzfleisch, Leonhard, professor i Wittenberg. 55 indførsler 1667–75 fra Corbach, Detmold, Frankfurt a.M., Gießen, Kassel, Leipzig, Marburg, Rinteln og Wittenberg, med register. – Ms. micro 2913 (orig. i ZB Weimar Nr. 287).

Schütze, Gottlieb (1722–84), fra Altona, dansk diplomat. 81 indførsler 1744–51 fra Halle, Jena, København, Leipzig, Sorø, Uppsala og Aabenraa, med 7 våbentegninger, 1 tegning (Sorø Akademi) og biografiske tilføjelser. – Ms. micro 2131 (orig. BL London, Ms. Add. 15848). – Litt.: Johann Bruun Skalberg i: *Danske Magazin* 8:I, 1957–61, s. 275 f.; Vello Helk i: PT 1976, s. 75–83.

***Segar, Francis,** engelsk adelsmand. 208 indførsler 1599–1611 fra Bruxelles, Heidelberg, Kassel, London, Marburg, Paris, Torgau o.a.st., med 33 våbentegninger og navneliste. – Ms. micro (orig. Henry Huntington Library, San Marino/Calif., USA, HM 743 66). – Litt.: Klose, s. 204.

***Sigmar v. Schlüsselburg,** Hans Niclas, østrigsk adelsmand, dansk hofjunker (1612). 246 indførsler 1601–16 fra Danzig, Firenze, Gottorp, Hanau, Heidelberg, Helmstedt, København (1612), Köslin, Lauenburg, London, Napoli, Padova, Rom, Stettin, Sønderborg, Tübingen, Venezia o.a.st., med 3 våbentegninger og register. – Ms. micro (orig. BStB München, Cgm 5833 a).

Slangerup, Oluf Hansen († 1624), student. 186 indførsler 1616–24 fra Amsterdam, Bremen, Erfurt, Frankfurt a.M., Gießen, Groningen, Hamburg, Heidelberg, Herborn, Jena, København, Leiden, Leipzig, Lich, Marburg, Odense, Ribe, Rosenholm, Rostock, Rotterdam, Straßburg, Wetzlar, Wittenberg, Århus o.a.st., indklæbet et stambogsblad 1593 til Holger Rosenkrantz. – Ms. micro 794 (orig. BN Warszawa, Rps. BN I 3500). – Litt.: Vello Helk i PT 15:III, 1969, s. 13–35.

Steensen, Vincents (1592–1659), til Steensgård, landsdommer. 170 indførsler 1608–15 fra Amsterdam, Basel, Bern, Cambridge, Frankfurt a.M., Genève, Heidelberg, Kassel, Leiden, London, Marburg, Oxford, Straßburg o.a.st., med 25 våbentegninger og 17 andre ill. Vedlagt 5 løse blade med indførsler 1615–16 fra Amsterdam og Paris, med våbentegninger. – Ms. micro 2806; afskrift NKS 2662, 4° (orig. hos godsejer Vincens Steensen-Leth på Steensgård, Langeland).

***Stein, Albert von,** fra Königsberg. 66 indførsler 1603–07 fra Jena, Leipzig, Montpellier, Padova, Rom, Wittenberg o.a.st. – Ms. micro (orig. BN Warszawa Rps. BN 3499).

***Thalbitzer**, Sophie Dorothea, f. Zinn (1774–1851), g. 1795 med konsul Henry T. (1767–1818). 58 indførsler 1796–1814 fra Berlin, Friedrichsfelde, Helsingør, København, Lyngby, o.a.st., med 2 silhouetter, 17 tegninger og 2 kompositioner. – Ms. micro (orig. i privateje, 1989 hos Susanne Graae). – Litt.: Omtalt i hendes erindringer i: *Memoirer og Breve* IV, 1906, bl.a. s. 125.

***Töbing**, Leonhard (1630–65), fra Lüneburg, rådsherre i L. 72 indførsler 1650–52 fra Leipzig, Rostock, Wien o.a.st., med 1 våbentegning og 7 andre ill. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 3). – Litt.: Leonard Forster i: *BjB* 57, 1976, s. 153; samme i: *WBN* VI, 1979, s. 382.

Ulrici, Bernhard, se: **Oelreich**.

***Weiß**, Johann Philipp (1753–1840), russisk statsråd. Stambog I: 256 indførsler 1771–74, 1783 fra Berlin, Erfurt, Jena o.a.st., med register. – Stambog II: 127 indførsler 1784–87, de fleste fra Göttingen og Leipzig, med 2 tegninger og register. – Stambog III: 112 indførsler 1774–91 fra Göttingen, Jena, Leipzig, Stk. Petersburg o.a.st., med enkelte tegninger og silhouetter samt register. – Ms. micro (orig. AM Tallinn, D.114 – 1/10-11-12). – Litt.: Vello Helk i: *OFK* Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 331–332.

***Wibbelmann**, Johann Heinrich, fra Narva. 222 indførsler 1749–63 fra Braunschweig, Göttingen, Jena, Lübeck, Narva, Reval, Skt. Petersburg o.a.st., med register. – Ms. micro (orig. EAA Tartu). – Litt.: Vello Helk i: *OFK* Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 336.

***Vick**, Nicolaus, fra Livland. Over 300 indførsler 1595–1623 fra Leipzig, Prag, Riga, Rostock, Stettin, Wittenberg o.a.st. (mange fra Ungarn), med mange våbentegninger og andre ill. – Ms. micro (orig. Kulturhist. Museum, Stralsund). – Litt.: Vello Helk i: *OFK* Bd. 7, 24. Jg., 1976, s. 266–267; *Klose*, s. 181.

***Wickede**, Friedrich Bernhard von (1748–1825), fra Lübeck, silhouettør og skolemand. 128 indførsler 1767–91, 1794, 1817 fra Göttingen, Jena, København (1780–81, 1817), Leipzig, Lübeck, Neubrandenburg, Neustrelitz, Plön, Rostock, Wandsbek og Wolfenbüttel, med 64 silhouetter, 5 tegninger, 1 komposition og register samt familiehistoriske optegnelser. – Ms. micro (orig. MKH Frankfurt a.M., L.St. 218). – Litt.: Maria Lanckoronska i: *Zeitschrift für Bücherfreunde*, N. F. 21, 1929, s. 30–31; Erlesen, gestiftet. *Die Stiftung der Gebrüder Linel in der Buchkunst- und Graphiksammlung des Museums für Kunsthandwerk*, Frankfurt a.M. 1991, s. 150–151.

Wind, Tobias fra Augsburg. Stambog med indførsler 1591–1604 fra Augsburg, Basel, Bologna, Padova, Zürich o.a.st. Benyttet Andr. Alciati, *Emblemata* (Lyon 1564). – Ms. micro 2903 (orig. BL London, Ms. Egerton 1215). – Litt.: *Bezzel*, s. 351 (nr. 38); *Klose*, s. 161.

***Voigt**, Peter, fra Ditmarsken. 115 indførsler 1651-57 fra Hannover og Helmstedt. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 11).

***Zillert**, Christopher, fra Ulm, 1695 præst i Kaufbeuren, 1708-17 i Kleingarten. 228 indførsler 1688-1714 fra Altdorf, Altona, Augsburg, Aurich, Bamberg, Gortorp, Halle, Hamburg, Hannover, Helmstedt, Hildesheim, Jena, Kaufbeuren, Kiel (1794), Leipzig, Lübeck, Lüneburg, Oldenburg, Straßburg, Stuttgart, Wittenberg, Wolfenbüttel o.a.st., med stik af Helmstedt by og universitet. – Ms. micro (orig. BL London, Ms. Egerton 1364). – Lit.: Bezzel, s. 369 (nr. 187); Goldmann nr. 1605.

***Anonym**, fransk. Bog med chansons, derimellem indførsler, dateret 1633-35, 25 våbentegninger og 26 kostumbilleder. – Ms. micro (orig. The Pierpont Morgan Library, New York, USA, Ms. 3987).

***Anonym**, fra Nordtyskland. 25 indførsler 1683-85 fra Frankfurt (Oder) og Helmstedt samt 1685-90 fra en rejse i Schlesien. – Ms. micro (orig. PI Baltimore/Maryland, USA, Stb. 12). – Litt.: Leonard Forster i: Bjb 57, 1976, s. 155.

TILLÆG IV

AFSKRIFTER AF STAMBØGER

Endelig skal nævnes afskrifter af stambøger, lige fra afskrifter af enkelte indførsler til komplette uddrag. De er af sekundær art, undertiden med forkert læsning, og kan findes i mange forskellige sammenhænge, især blandt genealogisk materiale. Bortset fra en afskrift af Vincents Steensens stambog, foretaget i midten af det 19. århundrede af Tyge Becker, men nu suppleret med mikrofilm af den originale stambog, har jeg noteret 10 afskrifter. Der er en enkelt afskrift af en stambogsindførsel 1597, 8 forskellige afskrifter og uddrag fra det 17. århundrede og en tilsyneladende komplet afskrift af den norske pietist Lars Dalhoffs stambog 1733.

Disse afskrifter bidrager til at fastslå stambøgernes eksistens, men derudover er deres betydning på grund af det ofte ringe omfang tilsvarende begrænset.

Dalhoff, Lars, norsk pietist. Afskrift (1735) af indførsler 1733 fra Christiania, Fredensborg, Kongsberg, København, Sandefjord, Trondheim o.a.st., indført i *Güldenes Schatz-Kästlein der Kinder Gottes* (Halle 1731). – Ledreb. 395, 2°. – Litt.: KS 5:IV, 1907-09, s. 358-365 (uddrag).

Hansen, Mikkel (1620–53), sognepræst i Nørre Broby. Uddrag af hans stambog 1641–43 med 43 indførsler fra Amsterdam, Assens, København, Louvain og Paris. – Kall 130, 2°.

Kenckel, Stephan (1624–91), fra Flensborg, sognepræst i Tønder. Stambog 1644–51 (imm. Helstedt 1643, Sorø 1649, Straßburg 1649) ejedes af O. H. Møller, kat. 1797 nr. 38, købt af Rivesell. – Uddrag med 6 navne 1650 i Straßburg i Langebeks exc. 208, 4°.

Mule, Claus Mikkelsen (1649–1712) sognepræst i Nørre-Broby. Uddrag af hans stambog med ca. 20 indførsler 1670–72 fra Leiden, Leipzig, Oxford, Utrecht og Wittenberg i Kall 130, 2°.

Mule, Hans (1605–69), assessor i Højesteret. Afskrift med 71 indførsler ca. 1629–34 (de fleste udaterede) fra Amsterdam, Cambridge, Franeker, Helsingborg, Helsingør, Hundslund, København, Leiden, London, Odense, Oxford, Rosenholm og Sorø i GKS 3018b, 4° (afskrift af en enkelt indførsel i Kall 130, 2°, f. 285).

Seeblad, Jacob Ottesen (ca. 1612–54), fra Odense, læge i Århus. Uddrag med 41 navne 1635 ff. fra København, Leiden, Odense, Paris, Sorø, Straßburg og Tübingen i Kall 130, 2°.

Svaning, Hans Jensen (1600–76), præst og historiker. Stambog, bl.a. med en indførsel i Basel 1629 (afskrift i NKS 2127, 4°, s. 10).

Weiser, Bonaventura (1603–51), fra Erfurt, hofpræst på Glücksborg. Stambog 1636–37 (imm. Rostock 1635) ejedes af O. H. Møller, kat. 1797 nr. 28). – Uddrag med 4 navne i Langebeks exc. 208, 4°.

Vejle, Hans Sørensen (1571–1622), sognepræst i Nyborg. Afskrift af 1 indførsel 1597 i Wittenberg. – Kall 130, 2°, 241.

Winstrup, Peder Pedersen (1605–79), biskop i Lund. Stambog, bl.a. med indførsel af Hans Jensen Svaning 1626 i Wittenberg (afskrift i NKS 2127, 4°, s. 105, 169).

FORKORTELSER

Biblioteker, arkiver og museer: AM: Ajaloomuseum (Tallinn); BL: The British Library (London); BN: Biblioteka Narodowa (Warszawa); BStB: Bayerische Staatsbibliothek (München); DLA: Deutsches Literaturarchiv (Marbach a.d.N.); EAA: Eesti Ajalooarhiiv (Tartu); GNM: Germanisches Nationalmuseum (Nürnberg); KB: Det kongelige Bibliotek (København), Koninklijke Bibliotheek (Haag); LB: Landesbibliothek (Dresden, Hannover); MKH: Museum für Kunsthandwerk (Frankfurt a.M.); NKS: Ny kgl. Saml. (KB); PAN: (Biblioteka Gdanska) Polskiej Akademii Nauk (Gdansk); PI: Peabody Institute (Baltimore, USA); RA: Rigsarkivet (København); StA: Staatsarchiv (Wolfenbüttel); StB: Stadtbibliothek (Trier); UB: Universitätsbibliothek (Halle, Tartu, Torun, Uppsala); ZB: Zentralbibliothek der deutschen Klassik (Weimar); ÖNB: Österreichische Nationalbibliothek (Wien).

Litteratur

Bezzel: se note 18.

BJb: *Braunschweigisches Jahrbuch.*

F & F: *Fund og Forskning.*

Goldmann: se note 53.

Klose: se note 55.

KS: *Kirkehistoriske Samlinger.*

Kurras: se note 58.

NFK: *Norddeutsche Familienkunde.*

NST: *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift.*

OFK: *Ostdeutsche Familienkunde.*

PT: *Personalhistorisk Tidsskrift.*

SjMs: *Sønderjysk Månedsskrift.*

Stammbücher 1981: se note 52.

Warnecke: se note 19.

WBN: *Wolfenbütteler Barock-Nachrichten.*

ZNF: *Zeitschrift für Niederdeutsche Familienkunde.*

ZZNF: *Zeitschrift der Zentralstelle für Niederdeutsche Familienkunde.*

STAMBOGSARTIKLER AF VELLO HELK

Heri også nogle bidrag, som delvis er baseret på stambøger.

Jesuitereleven Jacob Falster og hans stambog, PT 15:I, 1966, s. 33-50.

Hr. Hans Pedersen Gentzmer i Tandslet. Om en alsisk præst og hans „stambog“, KS 7:VI, 1968, s. 553-574.

Oluf Hansen Slangerup og hans stambog fra årene 1616-24, PT 89, 1969, s. 13-35.

Dänische Romreisen von der Reformation bis zum Absolutismus, *Analecta Romana Instituti Danici* VI, 1971, s. 107-196.

Einige Stammbucheintragungen aus dem 17. und 18. Jahrhundert in lettischer Sprache, *Celi* XV, Lund 1972, s. 16-24.

Om Burchard Adam Sellius, KS 1973, s. 87-91.

Laurentius Quenslovius. En svensk student som dansk og norsk huslærer i begyndelsen af 1600-tallet, PT 1973, s. 147-161.

Album amicorum I, *Tulimuld* XXIV, Lund 1973, s. 141-150, 205-211; XXV, 1974, s. 24-29.

Stambøger fra det 16. århundrede i Det kgl. Bibliotek, F & F XXI, 1974, s. 7-46.

Album amicorum II, *Tulimuld* XXVI, Lund 1975, s. 27-31.

Nürnbergische Stammbücher und Stammbucheintragungen in der Kgl. Bibliothek zu Kopenhagen, *Mitteilungen des Vereins für die Geschichte der Stadt Nürnberg*, Bd. 63, Nürnberg 1976, s. 217-227; genoptrykt i: *Historia academica. Schriftenreihe der studentengeschichtlichen Vereinigung des CC*, Hft. 18, Nürnberg 1979, s. 105-116.

Stambøger fra den første halvdel af 1600-tallet i Det kgl. Bibliotek, F & F XXII, 1975-76, s. 39-88.

Diplomaten Gottlieb Schütze (1722-84) og hans stambog, PT 96, 1976, s. 75-88.

Baltische Stammbücher und Alben mit Eintragungen aus dem Baltenland vor 1800. 1. Stammbücher baltischer Besitzer aus dem 16. und 17. Jahrhundert, 2. Stammbücher baltischer Besitzer aus dem 18. Jahrhundert, 3. Stammbücher von Besuchern des Baltikums, OFK Bd. 7, 24. Jg., Neustadt a. d. Aisch 1976, s. 265-273, 329-336, 377-385.

På sporet af danske udenlandsrejsende, *Humaniora* 1974-76, 1977, s. 137-138.

Weitere Stammbucheintragungen aus dem 17. und 18. Jahrh. in lettischer Sprache, *Celi* XVI, Lund 1977, s. 35-50.

Album amicorum III, *Tulimuld* XXVIII, Lund 1977, s. 150-154.

Stambøger fra tiden 1650-1750 i Det kgl. Bibliotek, F & F XXIII, 1977-78, s. 33-70.

Christian Birchs stambog 1779-86, PT 88, 1978, s. 105-107.

- Album amicorum IV, *Tulimuld* XXIX, Lund 1978, s. 140-143.
- Nationale toner i stambogsindførslerne fra slutningen af 1700-tallet, *SjMs* 54, 1978, s. 226-228.
- Stambøger fra tiden før 1800 i Rigsarkivet, *Festskrift til rigsarkivar Johan Hvidtfeldt den 12. december 1978*, 1978, s. 133-146.
- Martin Opitz in Dänemark, *WBN* 5, 1978, s. 143-150.
- En harpenistindes rejser i Slesvig-Holsten, *SjMs* 55, 1979, s. 270-274.
- Lettische Eintragungen im Stammbuch des Johann Conrad Arnold, *Celi* XVII, Lund 1979, s. 105-110.
- Stambøger fra tiden 1751-1800 i Det kgl. Bibliotek, *F & F* XXIV, 1979-80, s. 141-176.
- Stambøger i Det kgl. Bibliotek før 1800*. Fire afhandlinger udgivet af Det kgl. Bibliotek, 1980. 4 + 40 + 50 + 38 + 36 s.
- Stambøger, *Stamtræ og våbenskjold*. En udstilling på Det kgl. Bibliotek, 1980, s. 34-39.
- Nicolaus Henricis stambog, *SjMs* 57, 1981, s. 1-7.
- Ergänzungen zur Biographie des Historikers Burchard Adam Sellius, *Scando-Slavica* 28, 1982, s. 51-67.
- En stambogstegning af David Hartmeyer, *SjMs* 59, 1983, s. 305.
- Andreas Jaschky og hans stambog fra opholdet i Danmark 162-123, *PT* 104, 1984, s. 29-42.
- Album amicorum V, *Tulimuld* XXXVIII, Lund 1987, s. 31-32.
- Christian 4.s stambogsindførsler, *PT* 108, 1988, s. 1-9.
- Juristen Erik Hammeleffs stambog fra hans udenlandsrejse 1796-1799, *PT* 109, 1989, s. 75-85.
- På sporet efter tabte stambøger. Med Frederik Stouds stambogsindførsler 1789-1803, *Plov og pæn. Festskrift til Svend Gissel 4. januar 1991*, 1991, s. 63-79.
- „Bleib dir selbst getreu“. Norwegischer Besuch bei Goethe im Frühjahr 1775 [sm. m. Jörg-Ulrich Fechner], *Philobiblon*, Jg. 37, Stuttgart 1993, s. 126-166, 392.

ANDRE STAMBOGSARTIKLER

Heri fyldigere omtale, også af norske og slesvig-holstenske stambøger, desuden af stambøger, hvis ejere har besøgt Danmark, (dog ikke i kataloger og nogle almindelige oversigter).

(Anchersen, Ancher, 1702-60): Helge Haar, *Ripenser-Bladet* II, 1928, s. 42-48.

(Arpenbeck, Hans, 1598-1685): Dirk Erpenbeck, *Das Album des Revaler Bürgers H. A., Dolmetscher der holsteinischen Gesandtschaft nach Persien*, OFK Bd. 8, 26. Jg., 1978, s. 131-139, 161-168, 193-198.

(Baggesen, Jens, 1764-1826): Theodor von Baggesen & Ed. Grupe, *Blätter aus dem Stammbuch Jens Baggesens 1787-1797*, Marburg a.L. 1893.

(Becker, Johann Jacob, 1757-1826): Wilhelm Koopmann, *Drei Studenten-Stammbücher aus dem 18. Jahrhundert*, ZZNF 10, 1928, s. 5-17, 25-32.

(Behagen, Joost Johan, 1756-1824): *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1972, s. 161.

(Bertholdi, Gerhard, 1681-1749): Alfred Hans Kuby, *Das Stammbuch des Theologen G.B. aus Wilstedt 1704 bis 1707*, NFK Bd. 15, 40. Jg., 1991, s. 376-381.

(Bevernest, Dietrich, 1546-1608): Leonard Forster, *Das Album Amicorum von D.B., Stammbücher als kulturhistorische Quellen*, *Wolfenbütteler Forschungen* 11, 1981, s. 165-176; samme, *Das Album Amicorum von D.B.*, Amsterdam-Oxford-New York 1982.

(Beyer, Absalon Pederssøn, 1526-75): Solvejg Tunold, *Et convivium i Odense*, F & F XI, 1964, s. 73-88.

(Bredberg, Sven, 1681-1721): Hans Sallander, *Stamböcker i Skara stifts- och landsbibliotek*, 1980, s. 7-12.

(Brun, Friederike, 1765-1835): Dyeke Brun, *F. B.s album, Meddelelser fra Thorvaldsens Museum* 1944, s. 63-78.

(Bruun, Malthe Conrad, 1775-1826): Torben Nielsen, *Flugten over Øresund. M.C.B. i Sverige 1796-1798*, F & F VIII, 1961, s. 24-52.

(Brüning, Dietrich Anton, 1755-1802): Wolfgang Büsing, *Stammbuch des Hofrats und Vareler Amtmanns D.A.B.s 1772-1775*, *Oldenburger Familienkunde* 6, 1964, s. 5-9.

(Busch, Andreas, 1740-1815): Eduard Busch, *Slægten B. fra Mesmerode* II, 1967, s. 13-16.

(Busch, Paul Christian, 1769-1828): Eduard Busch, *Slægten B. fra Mesmerode* II, 1967, s. 16-18.

(Caspergaard, Jacob, 1630-93): Th. O. Achelis, *Das Stammbuch des J.C.*, *Heimatblätter für den Kreis Sonderburg* 6, 1927, s. 72-80.

(Cöppen, Joachim, d. 1681): Michael Birkenbihl, *Das Stammbuch des J.C. aus Tangermünde von 1634*, *Archiv für Sippenforschung und alle verwandten Gebiete*, 15. Jg., 1938, s. 225-229.

- (Dalhoff, Lars, -1735-): Uddrag i KS 5:IV, 1907-09, s. 358-365.
- (Delius, Heinrich Friedrich, 1720-91): Ed. Jacobs, *Die Stambücher der Fürstlichen Bibliothek zu Wernigerode*, 1914, C, s. 1-3.
- (Dohausen, Franz, 1605-73): Dieter Matthes, Das Stambuch des Braunschweiger Bürgermeisters F.D., *Festschrift zur Ausstellung Brunswiek 1031 - Braunschweig 1981*, 1981, s. 375-389.
- (Elisabeth Sophie, 1599-1627): Jacobs (se Delius), A, s. 4.
- (Engelbreth, Wolf Frederik, 1771-1862): H.F. Rørdam, Provst W.F.E., KS 5:V, 1909-11, s. 260-274.
- (Esmarch, Christian Hieronymus, 1752-1820): Adolf Langguth, *C.H.E. und der Göttinger Dichterbund*, Berlin 1909.
- (Espling, Olof, 1751-1822): Isak Fehr i: *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria* V:17, 1925, s. 39-51.
- (Fabricius, Wilhelm, 1777-1824): Else Kornerup, En Stambog paa Bakkehusmuseet, *Frederiksberg gennem Tiderne* XI, 1966, s. 69-101.
- (Falk, Johannes Andreæ, d. 1656): Åke Davidsson, *Till vänskapens lov. Kring några stamböcker i Göteborgs Universitetsbibliotek*, Göteborg 1971, s. 28-37.
- (Fehre, David Friedrich, 1758-1823): Ed. Grigoleit, Das Stambuch des Konsuls D. F. F., *Familiengeschichtliche Blätter*, 34. Jg., 1936, sp. 67-70.
- (Fischer, Gottfried, -1650-51-): Ernst Volger i: *Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift*, Bd. III, 1880, s. 450-451.
- (Fosie, Johanne, 1726-64): *Nær og Fjern* VII, 1878, Nr. 236; *Borgerkunst hos Familien Fosie på Østergade omkring 1750*. Udstillingskatalog ved Susanne Aasted og Erik Westergaard, Københavns Bymuseum 1977, s. 16-19.
- (Friis, Lisbeth, ca. 1638-1716), se Ulfeldt, Elsebet
- (Georg, hertug af Braunschweig-Lüneburg, 1583-1641): W. Havemann, Das Stambuch von Herzog G. von B.-L., *Archiv des historischen Vereins für Niedersachsen*, N.F., 1846, s. 98-129.
- (Geyer, Peter, -1615-57-): W. Bangert, Das Stambuch des Gräflich Mansfeldischen Sekretärs P. G. aus den Jahren 1615-1657, *Der Familienforscher*, 1925/26, s. 163-169, 199-204.
- (Gottberg, Jacob, d. 1614): O. Wieselgren, J.G.s stambok, *Svensk tidskrift* 1930, s. 272-281.
- (Gramann, Hartmann, 1606-efter 1659): J.N. Scăpov i: *Zapiski otdela rukopisej* 17, 1955, s. 84-98.
- (Grossheim, Conrad Gerhard, 1746-?): Dr.med. Jepsen, Das Stambuch des C.G.G. von 1767, *Genealogie*, Bd. 10, 19. Jg., 1970, s. 313.

- (Gualtherus, Wolfgang Marcus, ca. 1580–1642): Dieter Lohmeier, Marcus G., der erste Stadtsekretär von Friedrichstadt, *Nordfriesisches Jahrbuch*, N.F., Bd. 14, 1978, s. 161–177.
- (Gøye, Dorte, d. 1616): Emil Madsen i: *Vor Fortid* III, 1919, s. 371–374.
- (Gøye, Mette, 1599–1664): som ovf. s. 372 f.
- (Hansen, Hans, 1769–1828): Elise Konstantin-Hansen; Portrætmaleren H.H., *Dansk Udsyn* XXIV, 1944, s. 159–165.
- (Hartmann, Heinrich -1601–24): A. Stölzel, *Die Entwicklung des gelehrten Rittertums*, II, s. 31–36.
- (Hartmann, Heinrich -1637–41): A. Schiefner i: *Das Inland* XVII, 1852, sp. 875 f.; K. Dravinš i: *Språklige bidrag*, vol. 3, Nr. 11, Lund 1958, s. 87–92.
- (Hartmeyer, Johann David, 1754–1833): Ellen Redlefsen, En stambog fra Åbenrå på Flensborg Museum, *SjMs* 1977, s. 34–44.
- (Haste, Peder Horrebow, 1765–1831): Ejnar Thomsen, Litteratus og Toldinspektør P.H.H.s Stambog 1793–1818, *Kulturminde* 1939, s. 137–168.
- (Heerfort, Christian, 1642–91): N. Chr. Lunding, *Mine Forfædre* III, 1944, s. 12.
- (Heiberg, Peter Andreas, 1758–1841): D.H. Wulff, Et Par Blade af P.A.H.s Stambog, *Danske Samlinger* II, 1866–67, s. 93–94); H.P. Rohde, P.A.H. og Nic. Abildgaard. Et stambogsblad og en brevveksling, F & F VII, 1960, s.50 ff..
- (Heinze, Valentin August, 1758–1832): Edward Schröder, Aus alten Göttinger Stammbüchern, *Jahrbuch des Geschichtsvereins für Göttingen und Umgebung* 1, 1909, s. 125–138.
- (Helms, Jacob, 1738–1816): E. Dam og A. Schæffer, *De danske Apotekers Historie* II, 1928, s. 69.
- (Hensler, Peter, 1699–1748): G.Fr. Studt, Studentenstambuch P.H. 1718 Halle-Kopenhagen, *Familiengeschichtliche Blätter* 34, 1936, sp. 39–42, 380.
- (Hersleb, Jacob, 1754–85): Udvalgte blade udgivet i facsimile 1916; Jörg-Ulrich Fechner & Udo Sträter, „Hersleb aus Cristiania“ – ein Stammbuch der Goethe-Zeit, *Goethe-Museum Düsseldorf*, Anmerkung/67, 1.12.1991–12.1.1992.
- (Hodenberg, Wilhelm von, -1577–1604): *Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen*, Jg. 1872, Hannover 1873, s. 206–215.
- (Holck, Christen, 1558–1641): A. Thiset, C.H.s Stambog, PT 5:II, 1905, s. 8–35.
- (Holgersen, Lars, 1577–1629): Oddvar Grønli i: NST II, 1930, s. 180–195.
- (Hornemann, Christian, 1765–1844): Louis Bobé, Hofminiaturemaler H.s Stambog, *Juleroser* 1921.
- (Hornemann, Karen Johanne, 1765–1807): Leo Andersen, En Stambog fra det 18. Aarhundrede, *Nakskov Samfundets Aarskrift* II, 1944, s. 57–61; III, 1945, s. 56–64.

- (Hudemann, Jonas Petrus, -1777-82-): Antje Lammers i: *Kieler Studenten im Vormärz*, 1940, s. 353-362.
- (Ittig, Johann Carl Ludwig, 1754-1829): Wolfgang Büsing, Zwei Oldenburger Studenten-Stammbücher aus Jena, *Oldenburger Familienkunde* 1, 1959, s. 56-62.
- (Jebe, Thomas Heinrich, 1763-1845): Ellen Redlefsen i: *Die Heimat* 76, 1969, s. 260 f.
- (Jensen, Sønke, 1773-1844): Johann Grönhoff i: *Kieler Studenten im Vormärz*, 1940, s. 367-370, med navneliste.
- (Jónsson, Arngrímur, 1568-1602): *Bibl. Arnamagn.* XI, 1952, s. 117-124.
- (Jürgensen, Maria, -1798-1824-): Ellen Redlefsen i: *Die Heimat* 76, 1969, s. 261 ff.
- (Jürgensen, Thomas Hollensen, 1782-?): Ellen Redlefsen i: *Die Heimat* 76, 1969, s. 261 ff.
- (Kalmann, Wilhelm Josef, 1748-1842): Karl Hugelmann, *Ein Stammbuch aus dem Kreise Karl Leonhard Reinholds, Jena und Kiel 1792-1795*, Wien 1910, uddrag med ca. 140 indførsler.
- (Kamphövener, Hieronymus, 1757-1824): D. v. Kamphövener, Das Stammbuch des H.K., *ZZNF* 8, 1926, s. 238-245, med komplet uddrag.
- (Kleffel, Johann Christoph, d. 1764): Davidsson (se Falk), s. 26-27.
- (Knesebeck, Christoph von, -1610-38-): Hermann Grössler, Das Stammbuch C.v.K.s, eine Quelle zur Familienkunde von Schweden, Dänemark und Norddeutschland, *Mansfelder Blätter* 17, 1903, s. 167-174 - med uddrag af 44 indførsler.
- (Kniper, Johann, 1614-73): A. Schiefner i: *Das Inland* XVII, 1852, sp. 874.
- (Knudsen, Morten, 1550-?): H.F. Rørdam i: *Ny KS* III, 1864-64, s. 658-666, med udtog.
- (Koch, Franz, -1795-1803-): Erica Dombrowski, Denkmal der Freundschaft. Ein Stammbuch aus dem 18. Jahrhundert, *Westpreussen-Jahrbuch*, Jg. 27, 1977, s. 45-49.
- (Kordes, Cord Johann, 1701-?): Fritz Fuglsang, Das Stammbuch des Glasers C.J.K., *Die Heimat* 40, 1930, s. 35-38; Irene Voigt Lassen, Stammbücher aus dem ostholsteinischen Raum, *Jahrbuch für Heimatkunde im Kreis Oldenburg/Holst.* 5. Jg., 1961, s. 116 f.; Ellen Redlefsen i: *Die Heimat* 76, 1969, s. 258.
- (Krag, Jytte, d. 1712): Emil Madsen i: *Vor Fortid* III, 1919, s. 371.
- (Kranen, Jacob von, -1580-1619-): *Altpreussische Monatsschrift* IX, 1982, s. 86.
- (Krichauff, Johann Carl, 1772-1829): Karl-Egbert Schultze, J.C.K. und sein studentisches Stammbuch, *ZNF* 33, 1958, s. 58-68 - med komplet uddrag; 34, 1959, s. 34.
- (Krüger, David, -1592-98-): Oskar Masing i: *Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Rusland* 1908, Riga 1909, s. 54-65.
- (Kämpe, Carl Larsson, 1738-1816): Sallander (se Bredberg), s. 19-43.

- (Köhler, Johann Hermann, 1635-1712): Jacobs (se Delius), A, s. 20-23.
- (Köpke, David, 1614-71): Sallander (se Bredberg), s. 13-15.
- (Kaae, Peter, 1774-1830): Thorvald Madsen, Et ukendt stambogsvers af Oehlen-schläger, *Danske Museer* III, 1952, s. 59-64.
- (Latomus, Jonas, -1597-1602-): Åke Davidsson, Några stamböcker i Lunds universitetsbibliotek, *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* LV, 1968, s. 41-42.
- (Lawaetz, Heinrich Wilhelm, 1748-1825): Otto Lehmann, Altes Altonaer Stammbuch, *Grenzboten* 1902, s. 308-313.
- (Lilie, Wilhelm Gottlob, 1751-1804): Ellen Redlefsen i: *Die Heimat* 76, 1969, s. 258 ff.
- (Lindahl, Johan Niclas, 1762-1813): Davidsson (se Falk), s. 28-37.
- (Loh, Leonhard, 1734-64): Wilhelm Koopmann, Drei Studenten-Stammbücher aus dem 18. Jahrhundert, *ZZNF* 10, 1928, s. 32-37.
- (Ludewig, Nicolaus Matthias, 1758-1829): B. Schlange, Das Stammbuch des N.M.L., *ZZNF* 10, 1928, s. 201-206, 220-223.
- (Lupin, Friedrich von, 1771-1845): Eberhard Eggel, Ostdeutsche Eintragungen im Stammbuch eines schwäbischen Freiherrn, *OFK* Bd. 5, Jg. 16, 1969, s. 112-114.
- (Mandelsloh, David von, -1605-23-), W. Leo Frh. v. Lütgendorff, *Das Stammbuch D.v. M.*, Hamburg 1893.
- (Mandelsloh, Johann Albrecht von, 1616-44): H. Philipsen, J.A.v.M. und sein Reiestammbuch, *Niedersachsen* 4, 1898/99, s. 150-152; Margrete Refslund-Thomsen, *J.A.v.M. Journal und Observation, 1637-1640*, 1942, s. 187-195.
- (Mechlenburg, Christine Lorentze, 1779-?): Alma Langenbach, Ein Stammbuch aus Nordschleswig 1798, *Die Sippe der Nordmark* 5/6, 1941/42, s. 137-139.
- (Medem, Anna Christine, 1776-1860): Jørgen Svane i: *Vejle Amts Aarbog* 1950, s. 54-65.
- (Meder, Johan Valentin, 1649-1719): Joh. Bolte, Das Stammbuch J.V.M.s, *Vierteljahr-schrift für Musikwissenschaft*, Jg. 8, Leipzig 1892, s. 499-506.
- (Moller, Olaus Henricus, 1715-96): Fritz Graef i: *Festschrift des Kunstgewerbemuseums der Stadt Flensburg*, 1928, s. 281-299.
- (Morsius, Joachim, 1593-1643): H. Schneider, *J.M. und sein Kreis*, Lübeck 1929.
- (Moth, Paul): Dieter Lohmeier, Gelehrtenleben des Späthumanismus im Spiegel des Stammbuchs. Die Stammbücher des P.M. aus Flensburg, Stammbücher als kulturhistorische Quellen, hrsg. von Jörg-Ulrich Fechner = *Wolfenbütteler Forschungen* 11, München 1981, s. 181-196.
- (Münster-Meinhövel, Amélie, 1767-1814): Else Moltke, Gamle Stambogsblade, *Julero-ser* 1932.

- (Münter, Friedrich, 1761-1830): *Frederik Münter. Et Mindeskraft I:2*, 1949, indførslerne registreret.
- (Möllenhoff, Johann, d. 1712): Sallander (se Bredberg), s. 13-15.
- (Niendal, Goswin van, d. 1670): Harry Schmidt, *Jürgen Owens*, Kiel 1922, s. 42, 112, 114 f., 241 f.
- (Norling, Carl Gustaf, 1786-1834): Davidsson (se Falk), s. 45.
- (Norling, Immanuel, 1784-1831): Davidsson (se Falk), s. 45.
- (Norling, Sven Adolph, 1785-1858): Davidsson (se Falk), s. 45.
- (Nothhaft von Hohenberg, Wolfgang Theodorich, -1609-16-): *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich* 45/46, 1925, s. 67 f.
- (Noviomagus, Christen Poulsen, d. 1612): Davidsson (se Latomus), s. 39-41.
- (Næstved, Hans Poulsen, ca. 1607-64): Bjørn Kornerup, Hr. H.P.N.s Stambog 1630-1664, KS 7:II, 1954-56, s. 14-22.
- (Olai, Nicolaus, 1579-1633): Hans Sallander, N.O. Scarensis och hans stambok från åren 1604-1628, *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala Årsbok 1965-1966*, Uppsala 1967, s. 54-79.
- (Oldekop, Heinrich, 1601-61): Karl-Henning Oldekop & Wolfgang Ollrog, Das Stammbuch des Magisters H. O. aus Hildesheim, NFK Bd. 9, Jg. 20, 1971, s. 35-43.
- (Olearius, Adam, 1603-71): *Das Inland*, 1851, sp. 767-772.
- (Olsen, Gottsche Hans, 1760-1829): Torben Glahn, Professor G.H.O.s Afsked med Sorø 1794, *Soranerbladet* 1933, s. 67-70.
- (Paisen, Matthias, d. 1596): Christa Pieske i: *Greifswald-Stralsunder Jahrbuch* 7, 1967, s. 212 f.
- (Pavels, Claus, 1769-1822): C.P. Riis, *C.P.s Autobiographi*, Christiania 1866, uddrag med ca. 20 indførsler.
- (Petræus, Paul, 1619-98): Th. O. Achelis, Das Stammbuch des P.P., *Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte* 2:VIII, 1927, s. 423-429.
- (Pontanus, Johannes Isaacius, 1571-1639): Is. An. Nijhof i: *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde* II, Arnhem 1840, s. 81-109.
- (Pontoppidan, Erik Ludvigsen, 1698-1764): *Prokansler E.P.s Levnetsbeskrivelse*, udg. af Niels Erik Hofman, (Bang), Odense 1874, s. 40-43.
- (Rahbek, Knud Lyhne, 1760-1830): L. Daae, Af K.L.R.s stambog, *Museum* 1895 II, s. 177-196.
- (Rantzau, Gerhard, 1554-80): J. Claussen, G.R.s Wittenberger Stammbuch 1570 bis 1572, *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Gesch.* 27, 1897, s. 81-95.

- (Rennord, Jean, 1702-70): Daniel Thrap, Uddrag af J.R.s Stambog til Oplysning om den pietistiske Bevægelse paa Christian VI's Tid, KS 3:I, 1874-77, s. 370-387.
- (Resen, Hans Poulsen, 1561-1638): Bjørn Kornerup, *Biskop Hans Peder Resen*, I, 1928, s. 88-113.
- (Reyher, Friedrich, -1743-48-): *Der deutsche Herold* 35, 1904, s. 117 f.
- (Reyher, Johann Georg, 1757-1807): *Der deutsche Herold* 35, s. 118.
- (Rhode, Johan, 1587-1659): Chr. Bruun, *J.R.*, 1893, s. 38-40; Egill Snorrason, *Danskeren J.R. ... i Padua*, u.å., s. 60-64.
- (Rieter, Jacob, 1758-1823): Louis Bobé, Das Stammbuch des Karlsschülers J.R., *Westermanns illustrierte deutsche Monatshefte*, Bd. 98, 1905, s. 175-178; Sophus Jürgensen i: *Samleren* II, 1925, s. 71-74.
- (Sadolin, Jørgen, 1600-50): H.F. Rørdam, *J. Jensen S.*, 1867, s. 173-179.
- (Schmidt, Conrad Arnold, 1716-89): Christoph Wolff, Ein Gelehrten-Stammbuch aus dem 18. Jahrhundert mit Einträgen von G.Ph. Telemann, S.L. Weiss und anderen Musikern, *Die Musikforschung* 26, 1973, s. 217-224.
- (Schmidt, Frederik, 1771-1840): Johanne Brandt-Nielsen, Provst F. S.s stambog 1790-1819, *Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Præsentationshæfte* 15, November 1985.
- (Schulze, Christian Wilberg, 1712-50): Ch. Delgobe, Af Præsten C.W. S.s Stambog, PT 2:V, 1890, s. 193-197.
- (Schwarz, Frederik, 1753-1838): Jan Neiiendam, Skuespilleren F. S.' stambog i Teatermuseet, *Danske Museer* IV, 1953-54, s. 47-58.
- (Schwarzburg-Frankenhausen, Wilhelm von, -1560-97-): Wilhelm Bangert, Das Stammbuch des Grafen W.v. S.-F., *Der Familienforscher*, 1, 1924/25, s. 245-248; 2, 1926/27, 4/5, s. 65-68; 9/10, s. 23-26; 11/12, s. 158-161.
- (Sinklar, Anders, 1555-1625): Ellen Jørgensen i: PT 7:III, 1918, s. 152 f.
- (Skierbeck, Hans Jacobsen, 1553-1633): H.V. Gregersen, H.J.S. og hans stambog, SjMs 1975, s. 365-370.
- (Sophie, dronning, 1557-1631): Emil Madsen i: *Vor Fortid* III, 1919, s. 366 f.; Nils G. Bartholdy, Das heraldische Stammbuch der Königin S., *Der Herold, Vierteljahrsschrift für Heraldik, Genealogie und verwandte Wissenschaften*, Bd. 9., 21. Jg., 1978, s. 85-94.
- (Stolberg, Wolf Ernst, 1546-1606): Jacobs (se Delius), A., s. 3.
- (Trane, Poul, d. ca. 1649): Oddvar Grønli i: NST II, 1930, s. 180 ff.
- (Tribolet, Johann Anton, 1648-1718): Chr. Bang, T.s stambog, *Historiske Meddelelser om København* 1972, s. 11-19.
- (Tøxen, Jørgen Karstens Blok, 1776-1848): Blok Tøxens i 111 Numere aftrykte og tidsordnede Stambog især fra Kiel og Kjøbenhavn, 1845; Th. O. Achelis i: ZNF 40, 1965, s. 159-165.

- (Ucheler, Heinrich von, 1682-1746): Maria Lanckoronska i: *Zeitschrift für Bücherfreunde* N.F. 21, 1929, s. 24 f.
- (Ulfeldt, Elsebet, 1609-76): Emil Madsen i: *Vor Fortid* III, 1919, s. 367-371.
- (Walbaum, Anton Heinrich, 1696-1753): Jacobs (se Delius), B, s. 8-15.
- (Wallin, Georg, 1686-1760): Åke Davidsson, „In peregrinatio litteraria“. Kring några stamböcker i Stifts- och landsbiblioteket i Linköping, *Kungl. Vetenskapssamhällets i Uppsala Årsbok* 13, 1969, s. 31-35.
- (Wandal, Peder, 1602-59): Carsten Petersen, *Peter J. Wandal*, 1924.
- (Wickede, Friedrich Bernhard von, 1748-1825): Maria Lanckoronska i: *Zeitschrift für Bücherfreunde*, N.F. 21, 1909, s. 30-31.
- (Winding, Jens Poulsen, 1609-55): Bjørn Kornerup, *Lector theologiae J.P.W.s Vita*, 1957, s. 59-62.
- (Worm, Ole, 1588-1654): Axel Garboe, O.W.s Stambog, *Ex Bibliotheca Universitatis Hafniensis*, 1920, s. 183-187; H. D. Schepelern, O. W.s Philoteca eller Stambog, *Kulturminster*, ny række IV, 1961, s. 19-54.
- (Worm, Willum, 1633-1704): H.D. Schepelern, Griffenfelds Fætter, W.W i England og Holland 1652-54, *Kulturminster*, ny række V, 1965, s. 76 ff..
- (Vothmann, Nicolai, 1759-1831): Jørgen Slettebo i: *Arv og Eje* X, 1961, s. 88 ff.
- (Wurmb, Friedrich Christian, - 1754-80-): Hermann Gravenhorst, Das Stammbuch des F.C.W, aus Hamburg, *Der deutsche Herold* 43, 1912, s. 138-139.
- (Anonym, -1692-1700-): Hans Arnold Plöhn, Ein Stammbuch aus dem 17. Jahrhundert, *ZNF* 28, 1953, s. 5 f..
- (Anonym, -1750-60-): Otto Fahlbusch, Stammbuch eines unbekanntenen Studenten, *NFK* Bd. 1, 1952-53, s. 111 f..
- (Anonym, 1787-1817): Friedrich Schmidt-Sibeth, Ein mysteriöses Stammbuch aus Kiel, *Familienkundliches Jahrbuch Schleswig-Holstein*, Jg. 28, Kiel 1989, s. 45-49.

SUMMARY

VELLO HELK: *Alba amicorum, a retrospective survey and update*

A short description of the development of the custom of albums up to 1800, its distribution and misuse, and the treatment given albums by collectors, which has sometimes resulted in splitting them up into autographs. Aside from Denmark the largest collections of albums are found in England and Germany. The use of albums as cultural and genealogical source materials is on the rise.

In appendix I is found a survey of the recent acquisitions and finds made at the Royal Library since 1980. Appendix II covers earlier unidentified or lost albums which have now been found or identified. Appendix III describes briefly 121 albums in the Royal Library on microfilm or photocopy, which are not treated in the earlier survey from 1980. Appendix IV is a listing of the albums in the Royal Library which are only known via more or less complete copies. A selective bibliography of literature on *alba amicorum* related to Denmark-Norway and Schleswig-Holstein completes the article.